

INDUSTRIA MATERIEI DURE ANIMALE ÎN PERIOADA TÂRZIE A EPOCII BRONZULUI (COMPLEXUL CULTURAL NOUA-SABATINOVKA)

Mariana Sîrbu

Diversele categorii de obiecte aparținând industriei materiilor dure animale: unelte din os, corn de cervide, dinți, cochilii ș.a., au ocupat un rol important în activitățile de subzistență sau în manifestările cu caracter simbolic ale diverselor populații și popoare din preistorie. Studiul lor furnizează informații valoroase, unice în multe privințe și încă insuficient explorate științific, legate de aspecte diverse (economie, habitat, schimburi, comportament simbolic și funerar etc.) proprii fiecărei culturi și epoci.

Bazele tehnicii de prelucrare a osului și cornului au fost puse încă în paleolit-neolit. În epoca bronzului industria materiilor dure animale a luat amploare, devenind una dintre îndeletnicirile de bază. În mare parte aceasta se datorează faptului că în epoca bronzului vânătoarea a cedat locul creșterii animalelor, care pe lângă carne, lapte și piele dădeau și materie dură (os și corn). Osul are duritate (după Moss - 2), densitate, elasticitate (modulul de elasticitate 1600kg/mm^2), se taie ușor, se lustruiește și are culoare deschisă, omogenă (Березанская и др. 1994, 152). Toate aceste calități l-au făcut una dintre cele mai preferate materii prime în confecționarea uneltelor.

Scopul principal al lucrării de față constă în formarea unui catalog a pieselor din os, descoperite în urma săpăturilor arheologice în cadrul așezărilor și necropolelor perioadei târzii a epocii bronzului (complexul cultural Noua-Sabatinovka), pe teritoriul Republicii Moldova. Sarcina principală constă în determinarea categoriilor de unelte și evidențierea aspectului tehnologic al prelucrării osului și cornului. Lucrarea va prezenta o descriere generală a pieselor din os și corn, tehnica de prelucrare a acestora, inclusiv cu un catalog în care vor fi prezentate toate piesele de os și corn descoperite în cadrul așezărilor și necropolelor de tip Noua-Sabatinovka, inclusiv harta¹. Aria

¹ Mulțumim dlui M. Băț pentru ajutorul acordat la elaborarea acestei hărți.

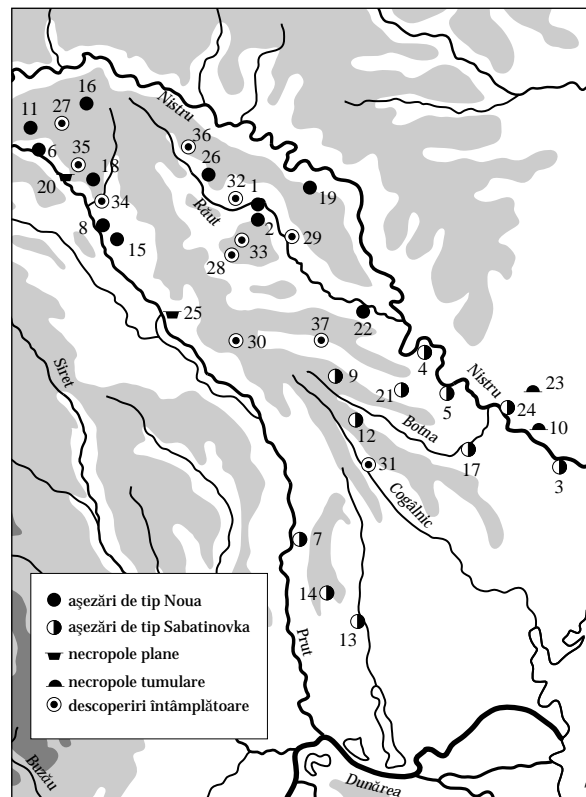

Fig. 1. Harta descoperirilor de piese din os.

geografică cuprinde teritoriul actual al Republicii Moldova.

Industria materiei dure animale a fost succint abordată în literatura de specialitate. Însă, studii ample cu privire la industria osului și cornului au apărut abia la sfârșitul secolului XX - începutul secolului XXI, printr-un șir de publicații ale arheologilor români Corneliu Beldiman (2001; 2002) și Georgeta El Susi (2002). Un studiu amplu cu privire la psaliile din os aparține arheologului german N. Boroffka (1998).

Un studiu recent privind tehnica de prelucrare și utilizarea omoplaților crestați a fost făcut de Adrian Bălășescu și Laura Dietrich în articolul

„Observații privind utilizarea omoplaților crestați din cultura Noua, în baza materialului de la Rotbav, jud. Brașov” (Bălășescu, Dietrich 2009). Din literatura de specialitate din Ucraina merită a fi menționată lucrarea colectivă „Ремесло эпохи неолита-энеолита-бронза на Украине”, publicată la Kiev în 1994 (Березанская и др. 1994).

Studiile menționate au dat o nuanță mult mai clară tehnologiei de prelucrare a osului în perioada târzie a epocii bronzului, au stabilit tehnicile de prelucrare a materiilor animale dure, utilizarea pieselor din oase, au încercat să dea răspuns la întrebări cum ar fi rolul omoplaților crestați sau al așa-numitelor „patine” etc.

După forma lor oasele pot fi împărțite în trei categorii: tubulare (lungi), late/plate (craniu și oasele bazinului) și scurte (oasele vertebrale) (Березанская и др. 1994, 152).

În procesul de prelucrare a osului se evidențiază trei etape principale:

1. selectarea și pregătirea materiei prime;
2. producerea semifabricatelor din os și corn, marcarea pieselor;
3. șlefuirea, lustruirea, finisarea și decorarea obiectului.

Pregătirea materiei prime începea cu degresarea și înmuierea osului care se făcea prin fierbere îndelungată și prin adăugare de enzime alcaline. În timpul acestui proces se înlătura cartilajul, carnea și grăsimea (Березанская и др. 1994, 152).

Tehnica în cazul prelucrării osului se realiza prin percuție directă și despicare – procedee aplicate în majoritatea cazurilor (debitaj longitudinal și axial), urmărindu-se astfel fragmentarea, spargerea elementului scheletic (os lung sau plat) (El Susi 2001, 22). Acestea sunt procedee simple, cu grad scăzut de precizie și dificultate. Excepție face fragmentarea segmentelor de corpuri costale prin metoda combinată a percuției pentru înlăturarea marginilor și a despicerii. Pentru găurirea osului era folosită dalta cu tăiș îngust, orificiile fiind rotunjite cu ajutorul burghiilor din silex sau os tubular (Березанская и др. 1994, 153).

Forma definită a pieselor din os se făcea atât prin procedee simple, precum abraziunea multidirecțională, cât și altele mai pretențioase cum ar fi: cioplire, scobire, gravare, perforare, de obicei combinate. Se observă preferința pentru soluții

de fasonare expeditivă care conduc la transformarea parțială a materiei prime (cu păstrarea, în proporții diferite, a volumelor anatomice nu lipsesc însă obiectele fasonate integral, după scheme operatorii complexe, care determină eliminarea totală a morfologiei anatomice a materiei prime – cazul vârfulor de săgeți și a ácelor (El Susi 2001, 22). Cele mai simple metode de lustruire erau lustruirea cu ajutorul calcarului, apei și pielei (Березанская и др. 1994, 154).

După C. Beldiman, pentru prelucrarea osului se recurgea la:

- percuție directă pentru obținerea formei brute al piesei;
- retușare directă sau inversă pentru regularizarea marginilor;
- cioplire razantă a marginilor și amenajarea extremităților;
- abraziune multidirecțională (axială, oblică, transversală) pentru regularizarea fețelor, a marginilor și amenajarea extremităților;
- perforare unilaterală/bilaterală, transversală sau axială prin rotație alternativă sau continuă (însoțită de scobire pentru înlăturarea țesutului spongios);
- gravare;
- crestare pentru realizarea decorului, crestarea cu ajutorul cuțitului (dispunere oblică a marginilor crestăturii) sau cu fereastră (dispunere paralelă a marginilor crestăturii).

În calitate de utilaj, posibil, se folosea perculatorul litic, cuțitul, toporul, vârful, toate metalice, cât și polizorul mobil (galet) și fix (lespede de piatră) (Beldiman 2001, 436).

În cazul unor categorii de piese cum ar fi răzuitoarele, secerile-„tupik”, „patinele”, tehnologia de prelucrare era foarte simplă și se făcea prin maxim două operațiuni. De exemplu: în cazul răzuitoarelor din coaste de animale mari doar latura de lucru era prelucrată prin șlefuire (Березанская и др. 1994, 154).

În cazul cornului, după o înmuiere preliminară în apă, acesta se îndepărta de baza osoasă, era retezat vertical sau orizontal în semifabricate și în stare de încălzire se lățea după necesitate. Următoarele etape de prelucrare erau similare procesului de prelucrare a osului (Березанская и др. 1994, 152).

Beldiman distinge mai multe etape ale schemei operatorii care conduceau de regulă la transformarea integrală a materiei prime:

- cioplire razantă;
- tăiere transversală;
- abraziune multidirecțională;
- gravare;
- crestare;
- perforare unilaterală/bilaterală, transversală sau axială prin rotație alternativă sau continuă.

Pentru prelucrarea cornului erau folosite aceleași instrumente ca și în cazul prelucrării osului.

Ultima etapă de prelucrare includea, probabil și aplicarea unei rețete de tratament termic, prin coacerea unor piese (cum sunt vârfurile de os sau vârfurile de săgeți) în cenușă fierbinte. Scopul urmărit era de a elimina curbura anatomică a materiei prime sau de a spori duritatea părții active a artefactelor, astfel acestea dobândeau o culoare brun-deschisă, brun-închisă, uniformă sau cu pete negre-cenușii (Beldiman 2001, 437).

Piese din os erau folosite la:

- prelucrarea pieilor;
- țesălaturile cailor;
- asamblarea pieilor și materialelor textile prin coasere;
- împletitul fibrelor vegetale și animale;
- prelucrarea lemnului;
- utilizarea arcului cu săgeți ca armă de vânătoare;
- utilizarea obiectelor diverse de podoabă și de port.

În continuare urmează o descriere succintă a tipurilor de oase și a procesului tehnic de prelucrare, pentru determinarea și clasificarea ulterioară mai ușoară și mai precisă a categoriilor de piese din os, descoperite în așezările și necropolele de tip Noua-Sabatinovka cercetate pe teritoriul Republicii Moldova de la mijlocul anilor '50 ai secolului XX până la etapa actuală.

Vârfuri de săgeată (fig. 1/1-9). Vârfurile de săgeată se cunosc relativ rar în așezările de tip Noua-Sabatinovka (Florescu 1990, 69; Sava 1998, 274). Acestea au secțiunea transversală, rectangulară sau triunghiulară, având tija cilindrică și uneori perforată longitudinal. Din

așezările de tip Noua din spațiul dintre Prut și Nistru cel mai reprezentativ număr de vârfuri de săgeți din os provine din cenușarul nr. 1 de la Ghindești (Мелюкова 1961, 24, табл. 18/1-9). Un interes aparte în cadrul acestora îl reprezintă un vârf de săgeată cu trei tășuri, asemănător săgeților din bronz de tip scitic (fig. 1/4). Vârfuri de săgeată au mai fost descoperite și la Slobozia-Șireuți (Дергачев 1969, 121, табл. 3/7, 8), Petrușeni (Левицкий 1985, рис. 24/7), Fetești (Ларина 1986, рис. 5/9) și Odaia (Sava, Kaiser 2004, fig. 62/7; Sava, Kaiser 2006, fig. 37/5, fig. 43/5). În România astfel de piese au fost descoperite la Poșta Elan (Rotaru, Gheorghe 1996, fig. 5/10-11), Corlăteni, Gârbovăț (Florescu 1991, fig. 140-A/1, 4, 5, 7, 12). Analogiile cele mai apropiate ale acestor piese se pot găsi în cadrul culturii Srubnaja și Andronovo (Березанская и др. 1994, 159-160, Sava 1998, 275).

Străpungătoare (fig. 2/10-18; fig. 3/1-12). Acestea reprezintă cea mai numeroasă grupă în cadrul pieselor din os. Sunt confecționate din așchii de oase tubulare și apofize spinoase. Erau folosite pentru coaserea confecțiilor din piele și împletirea diferitor fibre vegetale (Березанская и др. 1994, 157). Frecvent, acest tip de unelte era obținut prin re-prelucrarea unor piese ieșite din uz (Dascălu 2007, 118). Străpungătoare se întâlnesc practic în fiecare așezare de tip Noua-Sabatinovka. Pe teritoriul Republicii Moldova acestea s-au descoperit la Ghindești (Мелюкова 1956, fig. 18/10-14; 1957, fig. 25/8, 9), Petrușeni (Левицкий 1985, рис. 15/1-11), Cobâlnea (Левицкий 1984, рис. 7/19), Odaia (Sava, Kaiser 2004, fig. 29/1, 40/3, 4, 12; Sava, Kaiser 2006, fig. 13/8, 10, fig. 25/1, 2; Sava, Kaiser 2007, fig. 7/4, 6) ș.a. Pe teritoriul României astfel de piese au fost atestate la Bărboasa, Lichitișeni (Florescu, Căpitanu 1968, fig. 4/3-5, fig. 5/1), Poșta Elan, Murgeni, Popeni-Cerchez (Rotaru, Gheorghe, 1996, fig. 8/8-9, 11) ș.a. În Ucraina străpungătoare au fost identificate la Babino, Kamenka, Magala ș.a (Березанская и др. 1994, 158).

Ace (fig. 2/19-26). Acestea sunt cunoscute într-o varietate de tipuri, de la împungătoare rudimentare până la exemplare îngrijit lucrate. Lidia Dascălu (Dascălu 2009, 120) clasifică acele în următoarele tipuri:

1. ace de dimensiuni mari, minuțios lustruite, cu un capăt ascuțit și celălalt rotunjit, perforat;

2. ace de dimensiuni mari, foarte bine lustruite, prevăzute la un capăt cu o perforație longitudinală;
3. ace cu unul din capete îngroșat asimetric și perforat longitudinal;
4. ace cu o proeminență dispusă lateral, în partea superioară;
5. ace masive, cu cap fațetat și perforat transversal;
6. ace de dimensiuni mijlocii, cu cap îngroșat și perforație longitudinală;
7. ace cu capătul lățit și perforat transversal;
8. ace de dimensiuni mici, cu corp relativ gros și cap lățit ușor, și prevăzute cu două perforații transversale;
9. ace de dimensiuni mici cu ambele capete ascuțite și mijlocul lățit;
10. ace cu protuberanțe și perforație longitudinală.

În cadrul așezărilor de tip Noua-Sabatinovka din Republica Moldova au fost descoperite ace de os care se încadrează perfect în tipologia expusă. Astfel, piese de tipul 1 au fost atestate la Ghindești, Slobozia-Șireuți; tipul 2 – Cobâlnea; tipul 3 – Slobozia-Șireuți; tipul 4 – Ghindești; tipul 7 – Cobâlnea, Odaia; tipul 10 – Ghindești. Merită a fi menționat acul cu patru protuberanțe descoperit la Ghindești în 1956 (fig. 1/19), care, în opinia lui A. Florescu (1964, 161), reprezintă copii după prototipuri din bronz. Pe teritoriul Ucrainei astfel de piese au fost descoperite la Uškalka, Sabatinovka, Čkalovka (Березанская и др. 1994, 158).

O categorie aparte în cadrul împungătoarelor o reprezintă piesele lucrate din fragmente de oase despicate, care au la un capăt tăieturi perpendiculare, de formă spiralică în plan (fig. 2/1-9). Acestea se mai întâlnesc în cadrul culturii Srubnaja și culturii Ceramicii ornamentate cu multe brăie (Березанская и др. 1994, 157). Unii cercetători consideră că acestea ar reprezenta detalii de la războiul de țesut (Березанская и др. 1994, 157), alții presupun că erau folosite în calitate de cuișoare pentru întinderea pieilor (Семенов, Коробкова 1983, 56). Însă cea mai susținută idee este că, aceste piese nu ar reprezenta decât niște cuișoare bătute în pereții locuințelor, în care era atârnată veselă, haine sau podoabe (Березанская и др. 1994, 157). Astfel de piese s-au descoperit în necropola de tip Sabatinovka de la Frunze în 1989 (fig. 2/1-9). Pe teritoriul Ucrainei găsim analogii

ale acestora la Pelagheevka (Березанская и др. 1994, 157, рис. 47/4).

Dălțițe (fig. 3/10-13). Acestea sunt prelucrate din coaste, așchii de os, au dimensiuni variabile și sunt finisate doar în zona capătului de întrebuintare (Dascălu 2007, 119). Astfel de piese au fost descoperite la Petrușeni (Sava 1992, fig. 5/6, fig. 9/9); Cobâlnea (Левицкий 1988, рис. 21/1, рис. 24/1, рис. 29/5, рис. 31/1), Odaia (Sava, Kaiser 2004, fig. 29/3; Sava, Kaiser 2006, fig. 44/6). În arealul culturii Noua de pe teritoriul României astfel de piese au fost descoperite la Bârboasa, Banca-Tăvădărești, Lichitișeni (Florescu, Căpitanu 1968, fig. 4/7, 8, fig. 5/3-4, 9, 11), Poșta Elan, Popeni-Cerchez și Rai Hulubăț (Rotaru, Gheorghe 1996, fig. 4/4, fig. 9/6-7).

„Patine” (fig. 4/1-5). Acestea sunt prelucrate din oase lungi (tibii) prevăzute cu orificii. Se cunosc „patine” cu o singură perforație și „patine” cu încă câte două perforații pe partea longitudinală și plăta a piesei. Nu se știe cu certitudine funcția tehnologică a acestora. Unii cercetători consideră că serveau în calitate de patine, iar orificiile serveau la fixarea curelelor de picior (Rotaru, Gheorghe 1996, 129; Dascălu 2007, 120). Alții presupun că acestea aveau funcție de lustruitor în prelucrarea pieilor de animale (Florescu 1990, 69; Sava 1998, 274). Această categorie de obiecte apare, în număr relativ mic, în cadrul așezărilor de tip Noua-Sabatinovka. „Patine” s-au descoperit la Ghindești (Мелюкова 1957, табл. 1/5, 7; Мелюкова 1958, табл. 26/1-4); Costești (Дергачев 1976, рис. 26/1), Petrușeni (Levički, Sava 1992, fig. 24/6, 8); Cobâlnea (Левицкий 1988, рис. 29/5); Odaia (Sava, Kaiser 2006, fig. 44/6). În România astfel de piese s-au descoperit la Șuletea-Șipote, Giurcani SV, Giurcani N (Rotaru, Gheorghe 1996, fig. 4/1, 3, fig. 7/9). Pe teritoriul Ucrainei „patine” au fost descoperite la Uškalka, Voloșkoe, Kirovo (Березанская и др. 1994, 156).

Omoplați-crestați (fig. 5/1-8). Majoritatea omoplaților crestați au practic întotdeauna un număr relativ constant de creștături. Pentru realizarea acestor piese se foloseau atât omoplați mari de bovine, cât și omoplați mici de ovine. Totuși, omoplații de vită (*Bos Taurus*) predomină. Scapula este un os lat, de formă triunghiulară, care se situează pe părțile laterale ale toracelui și care prezintă o direcție oblică dorsoventrală, caudalocranială și medio-laterală. Ea este formată din

cap, col și corp. Sunt observabile două fețe: una laterală (spre exterior) și una medială (spre interior), trei margini: cervicală, toracică și vertebrală, și trei unghiuri: cervical, toracic și glenoid. Acolo unde se găsește unghiul glenoid se observă și cavitatea glenoidă (fosa articulară). Astfel, la nivelul marginilor fosei articulare, era realizată o serie de creștături, perpendiculare, care duceau la formarea unor suprafețe de formă relativ trapezoidală (cu baza mică în partea de sus), denumiți dinți. Probabil creștăturile se realizau prin apăsare și frecare cu ajutorul unui șnur sau foarte probabil cu ajutorul unei lame de ferestruu din bronz (Bălășescu, Dietrich 2009, 34).

Semnificația acestor obiecte este interpretată în mod diferit în literatura de specialitate. Unii consideră că acestea sunt răboaje străvechi, ușor portabile, folosite la ținerea evidenței caracteristică crescătorilor de vite (Dragomir 1959, 467). Alții susțin că acestea ar reprezenta instrumente pentru bătut firele la țesut (Petrescu-Dîmbovița 1953, 455) sau că erau folosite în procesul de prelucrare a pieilor (Sava, Levițki 1991, 57). Altă ipoteză presupune întrebuițarea omoplaților creștați în ornamentarea ceramicii (Мелюкова 1961, 22). Acest lucru este puțin probabil, deoarece un astfel de ornament nu este cunoscut pe nici un vas de lut din această perioadă.

Un studiu consacrat industriei materiei dure animale din așezarea de la Zoltan susține ipoteza înaintată încă la mijlocul anilor '60 a secolului XX, conform căreia omoplații creștați erau utilizați în procesul de prelucrare a pieilor (Савва, Левицкий 1991, 57; El Susi 2001, 26; Bălășescu, Dietrich 2009, 34). În favoarea acestei ipoteze poate fi menționată observația făcută de către V. Dergacev (Дергачев 1969, 117), cu privire la analogiile omoplaților creștați. Potrivit cercetărilor etnografice, în satele din zona Prutului, pentru curățarea pieilor dubite sunt folosite instrumente de os sau lemn, asemănătoare omoplaților, cu suprafața de lucru zimțată (Дергачев 1969, 117).

Omoplații creștați sunt descoperiți în locuri pe care unii cercetători le atribuie atelierelor de prelucrare a osului (Березанская и др. 1994, 155). Astfel de piese au fost descoperite la Ghindești (Мелюкова 1957, fig.22/1-4), Costești (Дергачев 1976, fig.26/7), Cobâlnea (Levițki 1988, fig. 18/3, fig. 19/2-4, fig. 32/1,3), Petrușeni (Levițki 1985,

fig. 13/1-9, fig. 14/1-7; Sava 1992, fig. 5/1-5) etc. În România omoplați creștați au fost descoperiți la Trușești, Ruseștii Noi (Petrescu-Dîmbovița 1953, 455, fig. 4; Florescu 1991, 135, fig. 29-A/1, fig. 37-A/3, fig. 39-A/6), Bărboasa, Lichiteșeni (Florescu, Căpitanu 1968, 38, fig. 4/11, 12; fig. 5/14), Poșta Elan, Urdești, Giurcani, Popeni (Rotaru, Gheorghe 1996, 129). Răspândirea omoplaților creștați nu se limitează numai la așezările de tip Noua-Sabatinovka. Ei sunt cunoscuți și în cadrul culturilor Coslogeni (Morintz 1977, 25) și Srubnaja (Березанская и др. 1985, 470, рис. 6; Березанская и др. 1994, 155, рис. 46), precum și în ultimele faze ale culturii Tei și Wietenberg (Leahu 1963, 34; Andrițoiu 1992, 66).

Secere-„tupik” (fig. 6/1-7). Acestea sunt lucrate din oase late sau maxilar de animal. De obicei pentru confecționarea acestora se folosea partea îngustă a maxilarului de animale mari (de obicei bovine, cabaline). Linia curbată spre interior al maxilarului de regulă se ascutea special devenind astfel partea de lucru. Se consideră că secerile-„tupik” se foloseau pentru descărnarea pieilor (Березанская и др. 1994, 156). Astfel de piese au fost descoperite la Ghindești (Мелюкова 1957, табл. 19/7, 11; 1958, табл. 27/1-4), Costești (Дергачев 1976, рис. 26/2) și Petrușeni (Sava 1992, fig. 8/10). Piese analogice s-au descoperit pe teritoriul României la Giurcani SV, Popeni-Cerchez (Rotaru, Gheorghe 1996, fig. 1/1, fig. 8/5, fig. 13/7), Lichiteșeni, Gorbovăț și Simionești (Florescu 1991, fig. 116-A/1-6). Sporadic astfel de piese sunt întâlnite și în aria culturii Coslogeni (Florescu 1991, fig. 117-A/1). În opinia lui A.C. Florescu, acestea reprezintă copii aproximative a prototipului de bronz, iar originea lor se trage din lumea păstorilor purtători al culturii Srubnaja (Florescu 1964, 161). Pe teritoriul Ucrainei secerile-„tupik” au fost descoperite la Kirovo, Anatolievka, Širokaia Balka II, Sabatinovka (Березанская и др. 1994, 156, рис. 46).

Răzuitoare/Șlefuitoare (fig. 7/1-9). Piese prelucrate din coastă de animal, așchie de os sau corn, unele din ele prevăzute cu o latură sau un capăt denticulat. Creștăturile acestui tip de unealtă se deosebesc de cele ale omoplaților creștați prin distanța mai mare dintre ele (Березанская и др. 1994, 155). Însă, posibil că aceste piese erau foarte apropiate după semnificația lor tehnologică omoplaților creștați, fiind folosiți la prelucrarea pieilor de animale. În calitate de răzuitoare

erau folosite și copitele de cabaline, care sunt înzestrate de la natură cu o margine trainică și abrazivă. Răzuitoare s-au descoperit la Ghindești (Мелюкова 1957, табл. 21/2-4; Мелюкова 1958, табл. 25/4), Petrușeni (Левицкий 1985, рис. 15/18), Cobâlnea (Левицкий 1988, рис. 22/1); Costești (Дергачёв 1976, рис. 26/3); Odaia (Sava, Kaiser 2004, fig. 53/10; Sava, Kaiser 2006, fig. 25/4, 37/6, 8-9). În arealul culturii Noua din România astfel de piese s-au descoperit la Poșta Elan, Rai-Hulubăț, Urdești, Popeni-Cerchez (Rotaru, Gheorghe 1996, fig. 3/2, fig. 7/7, fig. 10/1, fig. 15/2, 3, 8), Lichitișeni, Tăvădărești, Văleni și Havârna (Florescu 1991, fig. 120-A/1-5). Pe teritoriul Ucrainei răzuitoare/șlefuitoare s-au descoperit la Sabatinovka, Kirovo, Stepovoe (Березанская и др. 1994, 155). În România s-au descoperit la Brăilița și Jigodin copite crestate (Florescu 1991, fig. 115/6-7).

Psalii (fig. 8/1-5) de os sau corn. Tipologic, conform lui N. Boroffka (Boroffka 1998, 133) acestea se împart în felul următor:

Tip I – psalii în formă de bară cu un orificiu principal cu variantele a-d în funcție de poziția și direcția găurilor secundare;

Tip II – psalii în formă de bară cu două găuri principale, cu variantele a și b în funcție de poziția găurilor secundare;

Tip III – psalii în formă de bară cu trei găuri principale;

TIP IV – psalii în formă de bară cu un capăt separat de corpul propriu-zis printr-un prag, cu variantele a, b 1-5, în funcție de forma capătului, a proeminențelor de pe el și a găurilor principale și secundare;

Tipul A – psalii discoidale, cu o gaură centrală, două găuri secundare și cu spini;

Tipul B – psalii discoidale cu o latură tăiată, cu gaură centrală și cu un șir de găuri secundare pe latura tăiată.

Majoritatea psaliilor de tip IV b4 se datează cu perioada târzie a epocii bronzului. Psaliile de tip III apar începând cu perioada târzie a epocii bronzului și evoluează până în perioada HaB, fiind treptat înlocuite de psalii de bronz (Boroffka 1998, 133).

Psaliile găsite în așezările de tip Noua-Sabatinovka sunt atribuite de către cercetători tipului Bori-

aș (Смирнова 1970, 12; Березанская и др. 1994, 162). Astfel de piese au fost descoperite la Cocola (Бейлекчи 1974, рис. 4/6; Sava 1998, 278, Abb. 6/2), Grigoreuca² (Агульников, Попович 2009, 156-170, рис. 7; Sava 1998, 278, fig. 1), Petrușeni (Sava, Levițki 1995, 157-188; Sava 1998, 278, Abb. 6/4) și Cobâlnea (Левицкий 1988, рис. 3/1, 27/6; Sava 1998, 278, fig. Abb. 6/3-5). Aici merită a fi menționată psalia de la Cobâlnea, cu corpul în formă de bară, capăt zoomorf (cap de șarpe), și cu perforații pe ambele suprafețe (Демченко, Левицкий 1992, 123). Aceasta este o piesă unicat în această zonă (fig. 6/1). Piese analogice au fost descoperite în așezările culturii Noua din regiunea Nistrului Mijlociu – Ostrivec, Bovșiv, Magala, Belz și Čkalovka (Смирнова 1970, 107, рис. 35/1-4), Kapitanovo, Pličovka (Березанская и др. 1994, 162, рис. 50/10). În România sunt cunoscute psaliile descoperite la Cavadinești, Gârbovăț, Lichitișeni, Horoiata, Floreni, Trușești (Florescu 1991, fig. 150-A/1-5, fig. 151-A/2-3, fig. 152-A/2).

Fusaiole (fig. 8/6-9). Acestea sunt confecționate din capete de femur, cu bazele fațetate și perforate. Fusaiolele din os predomină numeric în așezările din zona de silvostepă. Astfel de piese s-au găsit la Petrușeni (Sava 1992; fig. 18/3), Cuconești, Cobâlnea (Левицкий 1988; рис. 17/3); Odaia (Sava, Kaiser 2004, fig. 15/3; Sava, Kaiser 2006; fig. 37/1). În România fusaiole s-au descoperit la Dealul Morii (Florescu, Căpitanu 1969, fig. 9/6), Floreni-Măgeana, Giurcani SV, Valea lui Darie, Poșta Elan (Rotaru, Gheorghe 1996, fig. 5/4, 13, fig. 12/7, fig. 16/1). Pe teritoriul Ucrainei astfel de piese sunt cunoscute la Andrusovka, Magala, Oskol (Березанская и др. 1994, 158, рис. 47/9).

Mânere/Tub (fig. 9/1-2). Acestea sunt lucrate din oase tubulare cu suprafața și marginile bine șlefuite, retezate la unul sau ambele capete. Erau folosite probabil ca mânere pentru străpungătoare de os, bronz sau silex (Rotaru, Gheorghe 1996, 130). În literatura de specialitate se întâlnește și ipoteza conform căreia acestea ar reprezenta tuburi pentru păstrarea acelor de os sau bronz. Asemenea piese au fost descoperite la Petrușeni (Левицкий 1985; рис. 15/12), Bulboasa (Борзьяк и др. 1985) și Slobozia-Șireuți (Дергачёв 1969). În cadrul

²Mulțumim dlui O. Levițki pentru oferirea desenului și permisiunea de a publica psalia de la Grigoreuca.

așezărilor Noua din România astfel de piese au fost descoperite la Rai Hulubăț, Giurcani N, Șuletea-Șipote, Floreni-Măgeana, Urdești (Rotaru, Gheorghe 1996, fig. 7/2, 6, 8, fig. 8/6, fig. 13/8), Gorbovăț (Florescu 1991, fig. 147-A/5-8).

Pandantive (fig. 9/3-5, 9-10). Piese prelucrate din oase plate, de obicei de formă conică sau trapezoidală sau din colți de mistreț sau cerb. De regulă sunt prevăzute cu un orificiu de suspendare la capătul mai îngust. Astfel de piese au fost descoperite la Ghindești (Мелюкова 1957, табл. 19/6), Slobozia-Șireuți (Дергачев 1969, рис. 3/15), Petrușeni (Sava, Levițki 1992, fig. 18/2) și Odaia (Sava, Kaiser 2006, fig. 56/5). Pe teritoriul României pandantive au fost descoperite la Giurcani N, Șuletea-Șipote (Rotaru, Gheorghe 1996, fig. 5/2,12), Gârbovăț, Lichitișeni și Cavadinești (Florescu 1991, fig. 155-A/1-12). În Ucraina găsim piese analogice la Pičiovka (Березанская и др. 1994, 165, рис. 52/10).

Butoni (fig. 9/6-8). Reprezintă discuri de os sau corn cu incizii de formă geometrică. În legătură cu ornamentele spiralice sau în formă de cerc prezente de obicei pe acest tip de piesă au fost exprimate opinii diferite în literatura de specialitate. M. Gimbutas (1965, 270) consideră că aceste motive decorative trebuie puse în legătură cu influențele cimeriene. După A. Vulpe (1974, 251), acestea sunt de origine locală și reprezintă cultul solar. Astfel de piese au fost descoperite la Petrușeni (Левицкий 1985), Crasnoie (Серова, Яровой 1987, рис. 17/4), Slobozia-Șireuți (Дергачев 1969, 121, рис. 3/19) și Pererâta (Яровой, Курчатова 1988, рис. 8/6; Sava 2002, fig. 36/3). În România piese analogice au fost descoperite la Andrieșeni, Gorbovăț, Bârboasa, Lichitișeni, Lupșanu și Cavadinești (Florescu 1991, fig. 153-A/1-8). Motivul solar este întâlnit și pe o fusaiolă descoperită la Ghiurcani SV, județul Vaslui (Rotaru, Gheorghe 1996, fig. 5/13). Pe teritoriul Ucrainei analogii ale acestei categorii de piese s-au descoperit în cadrul culturii Srubnaja (Березанская и др. 1994, 165, рис. 52/4).

Astragali (fig. 8/11-15). Diferiți ca dimensiune, în dependență de animalul din scheletul cărui a fost luată materia primă (ovină, bovină sau cabalină), aceștia sunt considerați a fi fost la perioada respectivă jucării pentru cei mici. Totuși nu este exclus ca acestea să fi servit și în calitate de lustruitoare. Astfel de piese s-au descoperit la

Petrușeni (Sava 1992, fig. 8/5), Mereni (Постикэ 1987, рис. 9/3; Sava 2002, fig. 3/4), Frunze (Савва, Клочко 1990, 30, рис. 28; Sava, Agulnicov 2003, 130, fig. 9/2-3), Odaia (Sava, Kaiser 2004, fig. 54/1-3; 41/1; Sava, Kaiser 2006, fig. 25/3, fig. 42/1, fig. 43/4, fig. 44/4-5, fig. 50/5-6, fig. 56/7; Sava, Kaiser 2007, fig. 7/2). În România, astfel de piese care sunt numite arșicele-șlefuitoare, au fost descoperite la Floreni-Măgeana și Poșta Elan (Rotaru, Gheorghe 1996, fig. 2/4; 10/7), Tăvădărești, Corlăteni (Florescu 1991, fig. 145A/4-8).

Pe lângă piesele menționate mai sus, în așezările de tip Noua s-au mai descoperit *nasturi de os* la Ghindești (Мелюкова 1958, табл. 25/5) și Fetești (Ларина 1986, рис. 5/3), *pieptene* la Negurenii și alte piese din os cu utilitate incertă (Левицкий 1985, рис. 24/9; Левицкий 1988, рис. 21/2; рис. 27/2; рис. 30/2; Sava, Kaiser 2004, fig. 54/4; Sava, Kaiser 2006, fig. 56/8-9, 12).

Piese din *corn de bovină* (fig. 10/1-2) erau probabil folosite în calitate de străpungătoare. Astfel de piese au fost descoperite la Cobâlnea (Левицкий 1988, рис. 7/8; Демченко, Левицкий 1992, 121, рис. 1/10), Coteala (Дергачев 1963, рис. 9/2), Petrușeni (Левицкий, 1985, рис. 15/16).

Din *corn de cerb*³ (fig. 10/3-6) cele mai dese ori se întâlnesc topoarele ciocan, cât și un șir de alte piese utilitatea cărora este incertă. Astfel de piese au fost descoperite la Cobâlnea (Левицкий 1988, рис. 25/1-3; Демченко, Левицкий 1992, 124, рис. 4/13), Gura Galbenă (descoperire întâmplătoare, 1968), Nisporeni (descoperire întâmplătoare, 1967), Grigoreuca (descoperire întâmplătoare, 1956). În România astfel de piese s-au descoperit la Șuletea-Șipote, Rai-Hulubăț, Giurcani N și Urdești (Rotaru, Gheorghe 1996, fig. 3/1, 4, fig. 5/8, fig. 12/6).

Tot din categoria materiei dure animale dure fac parte și *colți de mistreț* (fig. 9/6) descoperiți la Ghindești (Мелюкова 1957, табл. 19/6), *cochilii de melci, scoică* descoperite la Cobâlnea (Левицкий 1988, рис. 26/2, рис. 29/3), care se foloseau probabil mai mult în calitate de pandantive.

³ Piese prelucrate din corn de cerb sunt mai mult specifice perioadei eneolitice, dar întrucât piesele din corn de cerb menționate în acest articol au fost descoperite în cadrul unor cenușare, nu pot fi atribuite cu certitudine unei sau altei perioade.

Catalog⁴

Lista este prezentată în ordinea cronologică a cercetărilor efectuate în așezările și necropolele de tip Noua-Sabatinovka, precum și a descoperirilor întâmplătoare de pe teritoriul Republicii Moldova, în perioada cuprinsă între mijlocul anilor '50 ai secolului XX și etapa actuală. Catalogul este alcătuit în baza publicațiilor științifice, rapoartelor și a colecțiilor arheologice din Fondurile MNAIM⁵.

Situri cercetate:

1. Ghindești, r-nul Florești

Așezare Noua. Cercetări arheologice (1956 – 460 m²; 1957 – 1225 m²).

Cenușarul nr. 1

Străpungătoare – 11 (fig. 2/10, 16)

Omoplați crestați – 15

„Patine” – 3

Seceri-„tupik” – 2 (fig. 6/3-4, 6)

Vârfuri de săgeată – 9 (fig. 2/1-6)

Mânere/tub – 2

Ace – 1 (fig. 2/19)

Oase cu orificii – 1

Ștaște – 1

Piese cu utilitate incertă – 6

Colți de mistreț – 1 (fig. 9/6)

Bibliografie: Мелюкова 1957, 1-25; Мелюкова 1961, 5-3; Дергачев 1973, 8; Sava 1998, 272.

Cenușarul nr. 3

Străpungătoare – 4

Omoplați crestați – 5

„Patine” – 2 (fig. 4/4)

Lustruitoare – 1

Seceri-„tupik” – 4 (fig. 6/1-2, 7)

Pandantive – 1 (fig. 9/3)

Piese din os cu utilitate incertă – 1

Cenușarul nr. 4⁶

Străpungătoare – 1

Omoplați crestați – 2

„Patine” – 2

Ace – 1 (fig. 2/24-25)

Nasturi – 1

⁴ Mulțumim și pe această cale dlui E. Sava pentru ajutorul acordat la redactarea acestui articol și pentru oferirea mai multor desene ale pieselor pentru completarea planșelor ilustrative.

⁵ Numerotarea din catalog corespunde cu numărul pe hartă.

⁶ Conform raportului arheologic în acest cenușar s-au mai găsit numeroase fragmente de străpungătoare, cu capetele rupte, însă numărul acestora nu este precizat (Мелюкова 1958, 7, 14).

Bibliografie: Мелюкова 1958, 1-28; Мелюкова 1961, 5-34; Дергачев 1973, 85, Sava 1998, 272.

Cercetare de suprafață

Omoplați crestați – 1

Bibliografie: Мелюкова 1957, 28-34.

2. Roșieticii Vechi, r-nul Florești

Așezare Noua. Cercetări arheologice (1957 – 72 m²).

Cenușarul nr. 1

Străpungătoare – 1

Omoplați crestați – 1

Fusaiole – 1

Bibliografie: Мелюкова 1958, 28-34; Мелюкова 1961, 12-13.

3. Tudora, r-nul Ștefan Vodă

Așezare multistratigrafică. Culturile: Sabatinovka, Hallstatt timpuriu, Medievală târzie. Cercetări arheologice (1958 – 50 m²).

Străpungătoare – 1

Răzuitoare/Șlefuitoare – 1

Piese din os cu utilitate incertă – 1

Bibliografie: Мелюкова 1959, 40-48; Дергачев 1973, 103-104.

4. Delacău, r-nul Anenii Noi

Așezare multistratigrafică. Culturile: Sabatinovka, Sântana de Mureș-Černjahov. Cercetări arheologice (1959 – 36 m²).

„Patine” – 2

Bibliografie: Рикман 1960, 3-39; Дергачев 1973, 56.

5. Calfa, r-nul Anenii Noi

Așezare multistratigrafică. Culturile: Sabatinovka, Getică, Sântana de Mureș-Černjahov, Medievală. Cercetări arheologice (1962 – 930 m²).

Străpungător – 2

Astragale – 3 (fig. 9/16)

Bibliografie: Чеботаренко 1963, 2-55.

6. Slobozia-Șireuți, r-nul Briceni

Așezare Noua. Cercetări arheologice (1966 – 102 m²).

Străpungătoare – 16

Omoplați crestați – 7 (fig. 5/1)

Lustruitoare – 1

„Patine” – 5 (fig. 4/2)

Seceri-„tupik” – 1

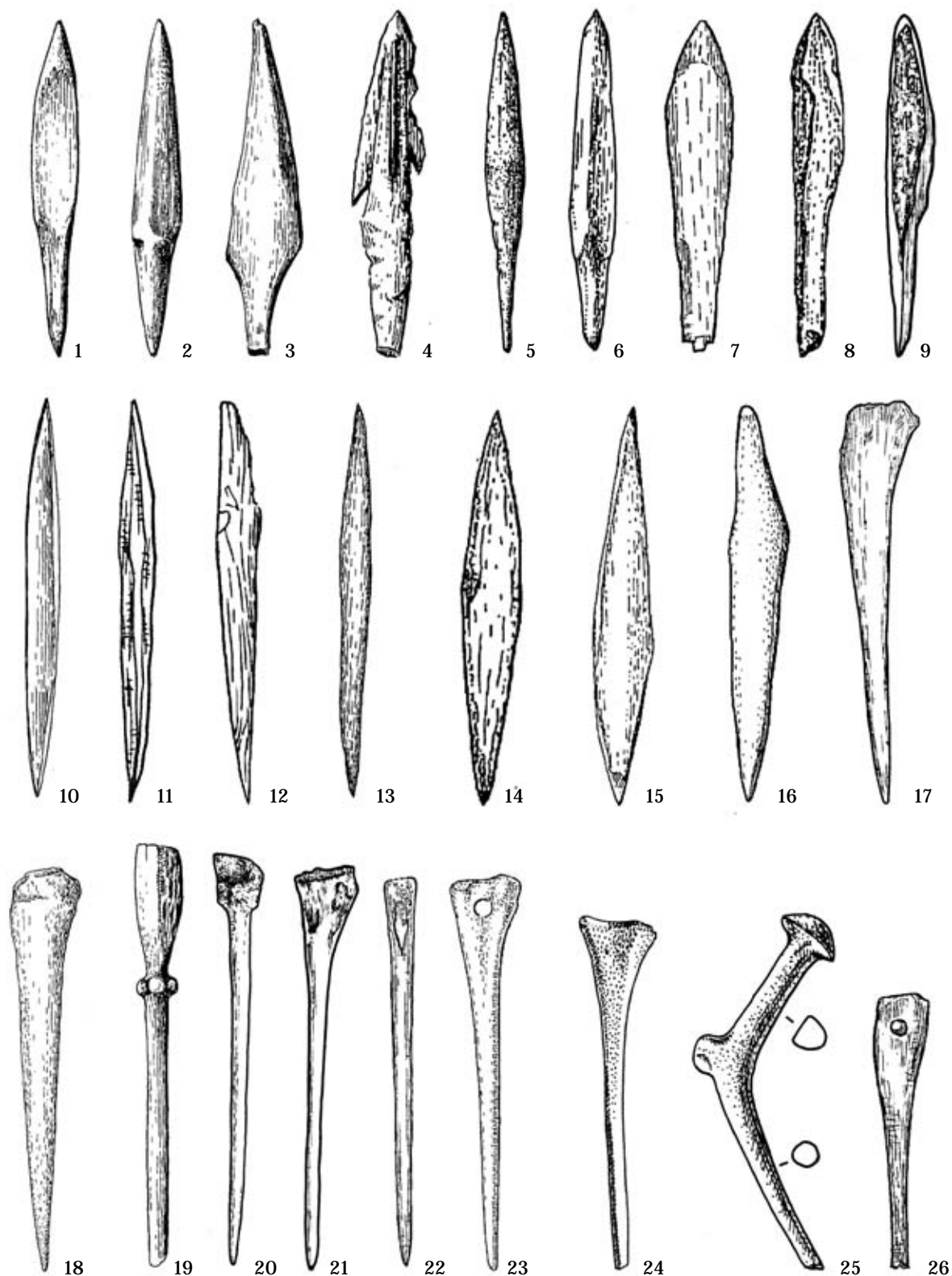

Fig. 2. 1-9 - Vârfuri de săgeată (1-6 - Ghindești; 7, 8 - Odaia; 9 - Slobozia-Șireuți); 10-18 - străpungătoare (10 - Ghindești; 11 - Cobâlnea; 12 - Petrușeni; 13-18 - Odaia); 19-26 - ace (19, 24, 25 - Ghindești; 20, 21 - Slobozia-Șireuți; 22, 26 - Cobâlnea; 23 - Odaia). (1-6, 10, 19 - după Мелюкова 1957; 7, 13, 14, 18 - după Sava, Kaiser 2004; 8, 15 - după Sava, Kaiser 2006; 11, 17, 22, 26 - după Левицкий 1988; 12 - după Левицкий 1985; 16, 23 - după Sava, Kaiser 2007; 24, 25 - după Мелюкова 1958).

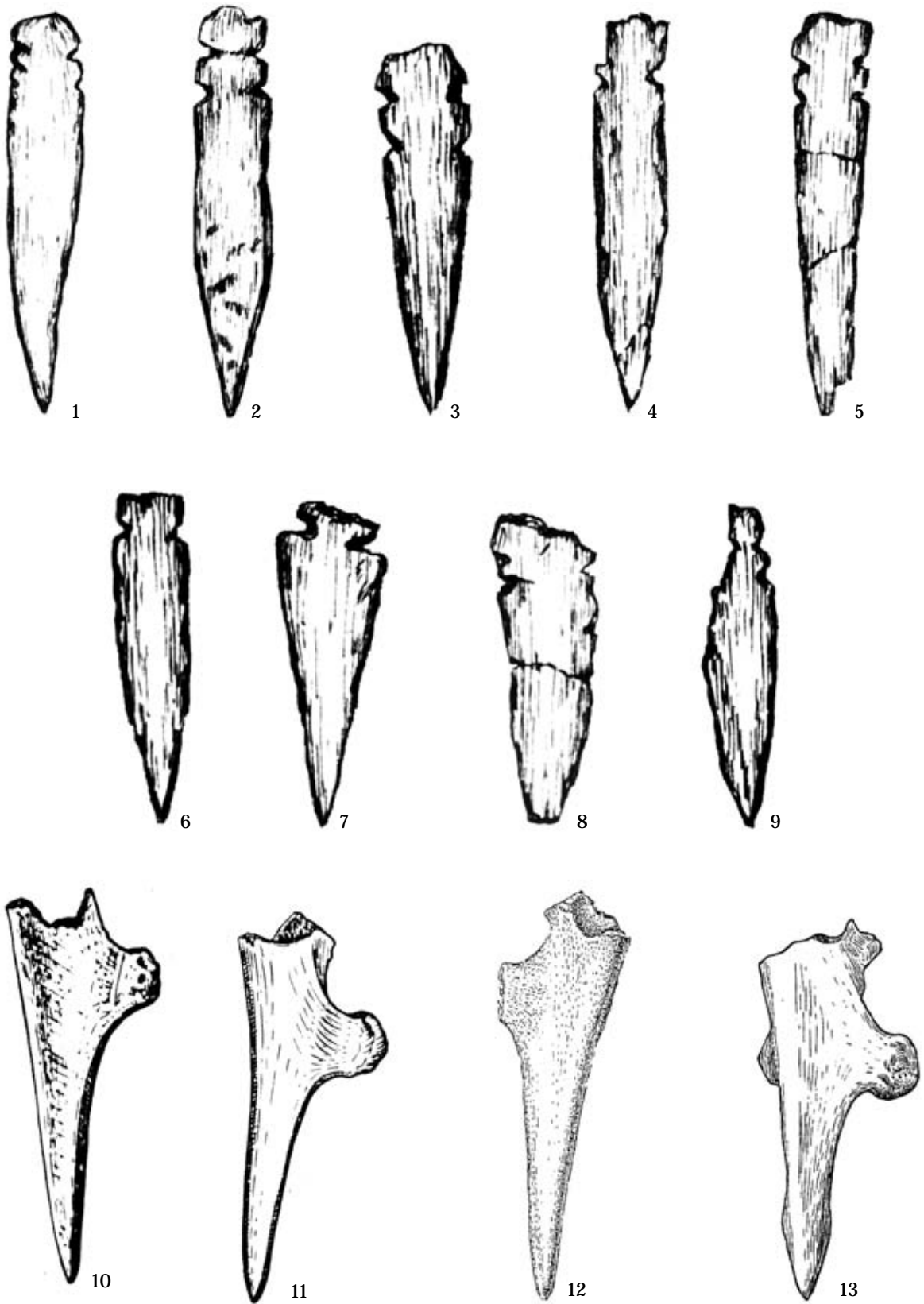

Fig. 3. 1-9 - Străpungătoare cu încrustări (Frunze); 10-13 - dălți (10, 11 - Petrușeni; 12, 13 - Odaia). (1-9 - după Sava, Agulnikov 2003; 10, 11 - după Sava 1992; 12 - după Sava, Kaiser 2006; 13 - Sava, Kaiser 2004).

Vârfuri de săgeată – 2 (fig. 2/9)

Discuri incizate – 1 (fig. 9/7)

Pandantive – 1 (fig. 9/5)

Mânere/tub – 1 (fig. 9/2)

Ace – 2 (fig. 2/20-21)

Piese din os cu utilitate incertă – 2

Corn de cerb – 2

Bibliografie: Дергачёв 1969, 110-122.

Cercetare de suprafață

Străpungătoare – 2

Omoștați creștați – 2

„Patine” – 2

Bibliografie: Дергачёв 1969, 110-122⁷.

7. Cucoara, r-nul Cahul

Așezare multistratigrafică. Culturile: Gumelnița, Sabatinovka, Sântana de Mureș-Černjahov. Cercetări arheologice (1972 – 446 m²).

Străpungătoare – 1

„Patine” – 1

Psalii – 1 (fig. 8/2)

Oase cu utilitate incertă – 1

Bibliografie: Бейлекчи 1972, 109; Дергачёв 1986, 175, 177.

8. Costești-Ciugur, r-nul Râșcani

Așezare Noua. Cercetări arheologice (1975 – 500 m²).

Cenușarul nr. 1

Străpungătoare – 1

Omoștați creștați – 1

Seceri-„tupik” – 1 (fig. 6/5)

Corn de cerb – 1 (fig. 10/3)

Cenușarul nr. 2

Omoștați creștați – 1

„Patine” – 2 (fig. 4/1)

Șlefuitoare/Răzuitoare – 2 (fig. 7/3, 8)

Cenușarul nr. 4

Omoștați creștați – 8 (fig. 5/3, 6)

„Patine” – 1

Răzuitoare/Șlefuitoare – 2

Vârfuri de săgeată – 1

Bibliografie: Дергачёв 1976, 29-44; Попова 1975, 450-451.

9. Suruceni, r-nul Ialoveni

Așezare multistratigrafică. Culturile: Noua, Getică. Cercetări arheologice (1978 – 64 m²).

Răzuitoare/Șlefuitoare – 1

Bibliografie: Никулицэ 1979, 3-11.

10. Crasnoe, r-nul Grigoriopol

Necropolă multistratigrafică. Culturile: Ceramicii ornamentate cu multe brăie, Jamnaja, Sabatinovka. Cercetări arheologice (1979)

Disc incizat – 1 (fig. 9/8)

Bibliografie: Серова, Яровой 1987, 8-88, рис. 17/4.

11. Coteala, r-nul Briceni

Așezare multistratigrafică. Culturile: Cucuteni-Tripolie, Komarow, Noua. Cercetări arheologice (1981-200 m²)

Străpungătoare – 5

Dălți – 1

Fusaiole – 1

Piese cu utilitate incertă – 1

Corn de bovină – 1

Bibliografie: Дергачёв 1983, 18-29; Дергачёв 1985, 6; Савва, Дергачёв, 1985, 64-82.

12. Hansca, r-nul Ialoveni

Așezare multistratigrafică. Culturile: Sabatinovka, Getică, Medievală timpurie, Medievală târzie, Moldovenească. Cercetări arheologice (1981 – 180 m²)

Măner din corn de cerb – 1

Bibliografie: Никулицэ 1981, 2-19.

13. Balabanu, r-nul Taraclia

Așezare Sabatinovka. Cercetări arheologice (1982 – 1000 m²)

Omoștați creștați – 1

Bibliografie: Щербакова и др. 1984.

14. Samurza, r-nul Taraclia

Așezare Sabatinovka. Cercetări arheologice (1982 – 960 m²)

Omoștați creștați – 2

„Patine” – 1

Bibliografie: Щербакова, Манзура, Савва, Агульников 1984, 1-10.

15. Petrușeni, r-nul Râșcani

Așezare multistratigrafică. Culturile: Cucuteni-Tripolie, Noua, Sântana de Mureș-Černjahov. Cercetări arheologice (1984 – 576 m²; 1991 – 328 m²)

Cenușarul nr. 1

Străpungătoare – 8 (fig. 2/12)

Omoștați creștați – 22 (fig. 5/8)

Răzuitoare/Șlefuitoare – 2 (fig. 7/1,4)

Fusaiole – 2 (fig. 8/8)

Mânere/tub – 2 (fig. 9/1)

Ace – 2

⁷ Statistica pieselor din os din așezarea Noua de la Slobodca-Șireuți a fost făcută în baza colecției arheologice din fondurile MNAIM, raportul lipsește.

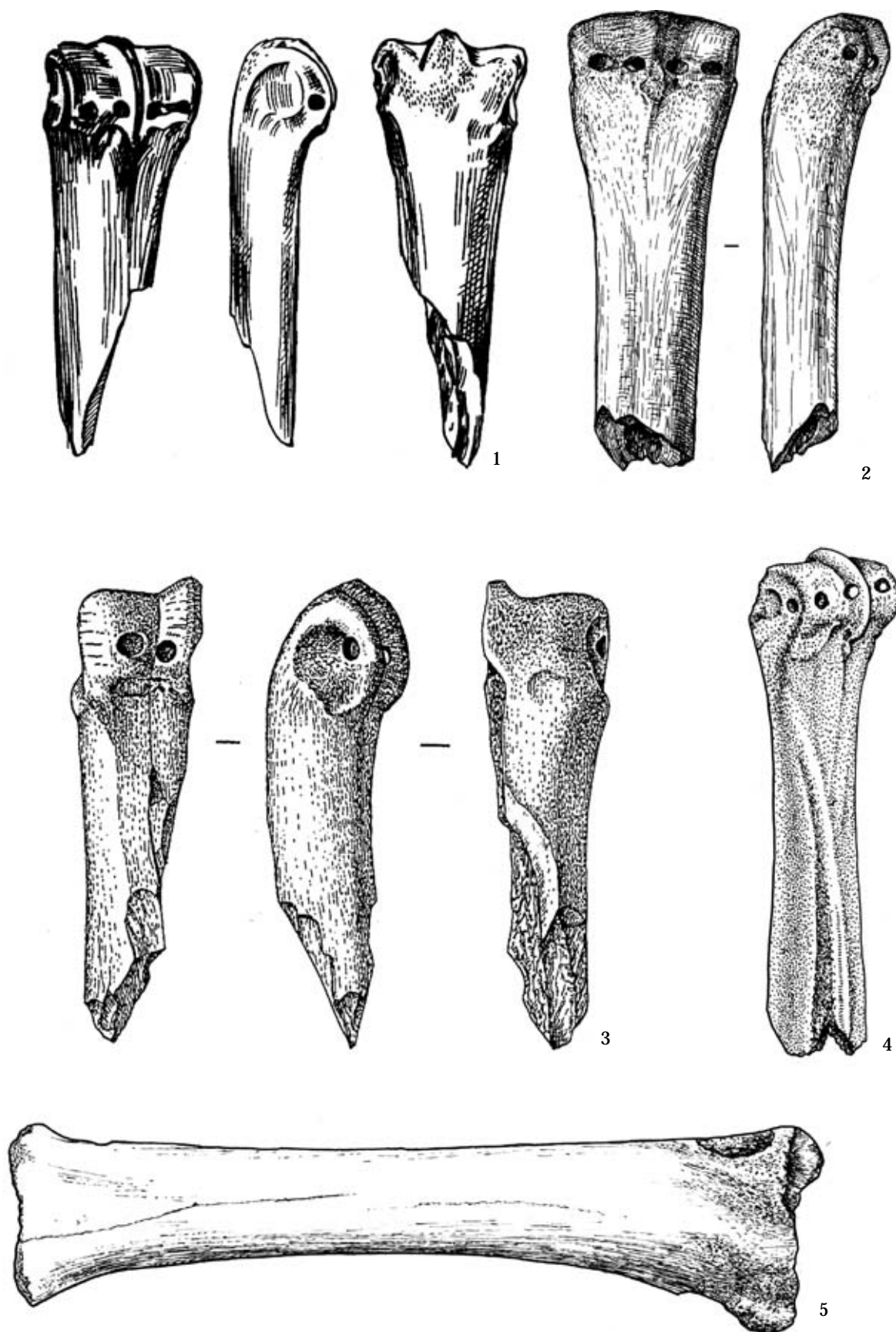

Fig. 4. 1-5 - „Patine” (1 - Costești; 2 - Slobodca-Șireuți; 3 - Odaia; 4 - Ghindești; 5 - Cobâlnea. (1 - după Дергачёв 1976; 3 - după Sava, Kaiser 2006; 4 - după Мелюкова 1958).

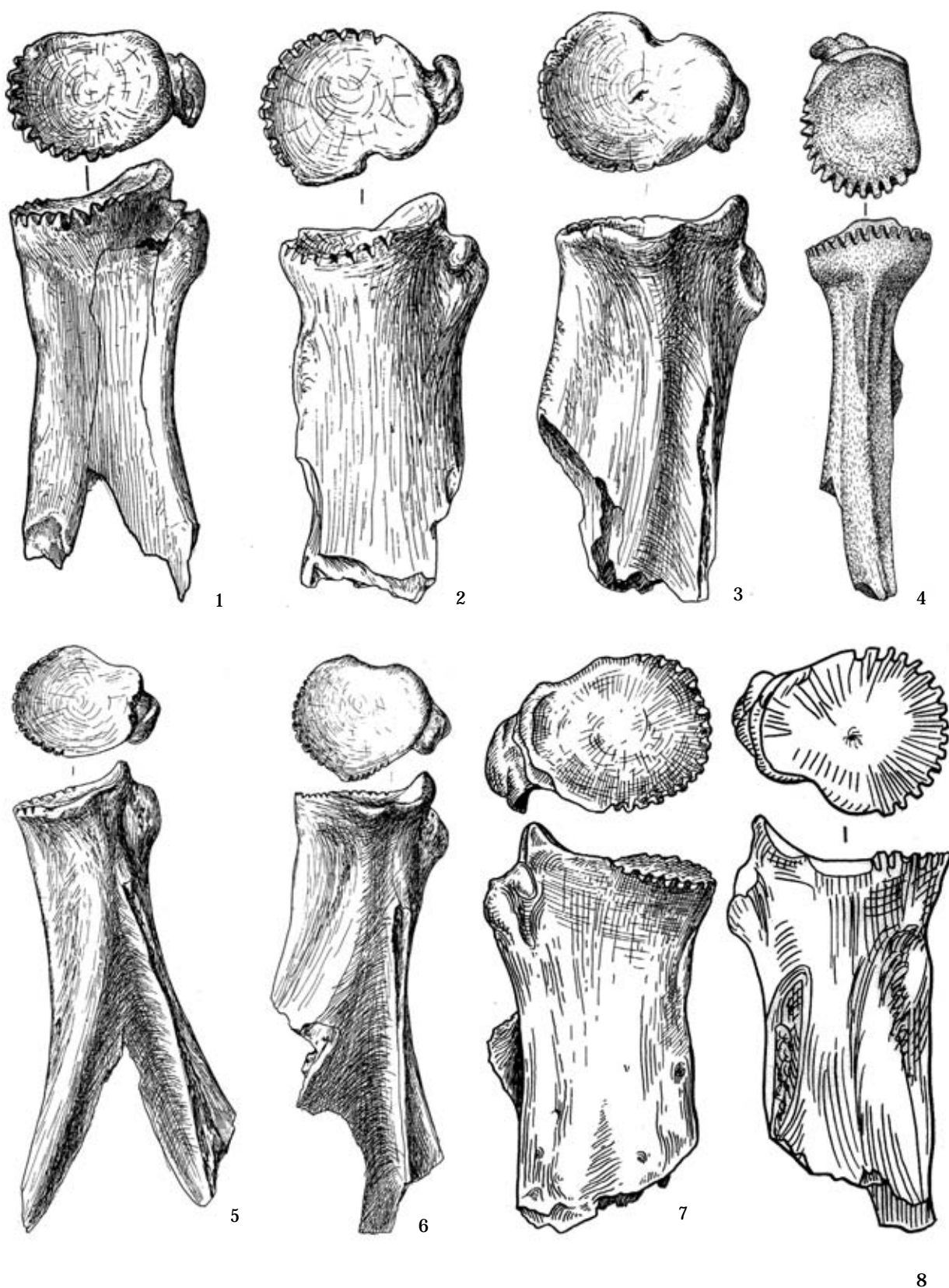

Fig. 5. 1-8 - „Omplați crestați” (1 - Slobozia-Șireuți; 2, 5 - Nisporeni; 3, 6 - Costești; 4 - Cotiujeni; 7 - Cobâlnea; 8 - Petrușeni). (7 - după Левицкий 1988; 8 - după Левицкий 1985)

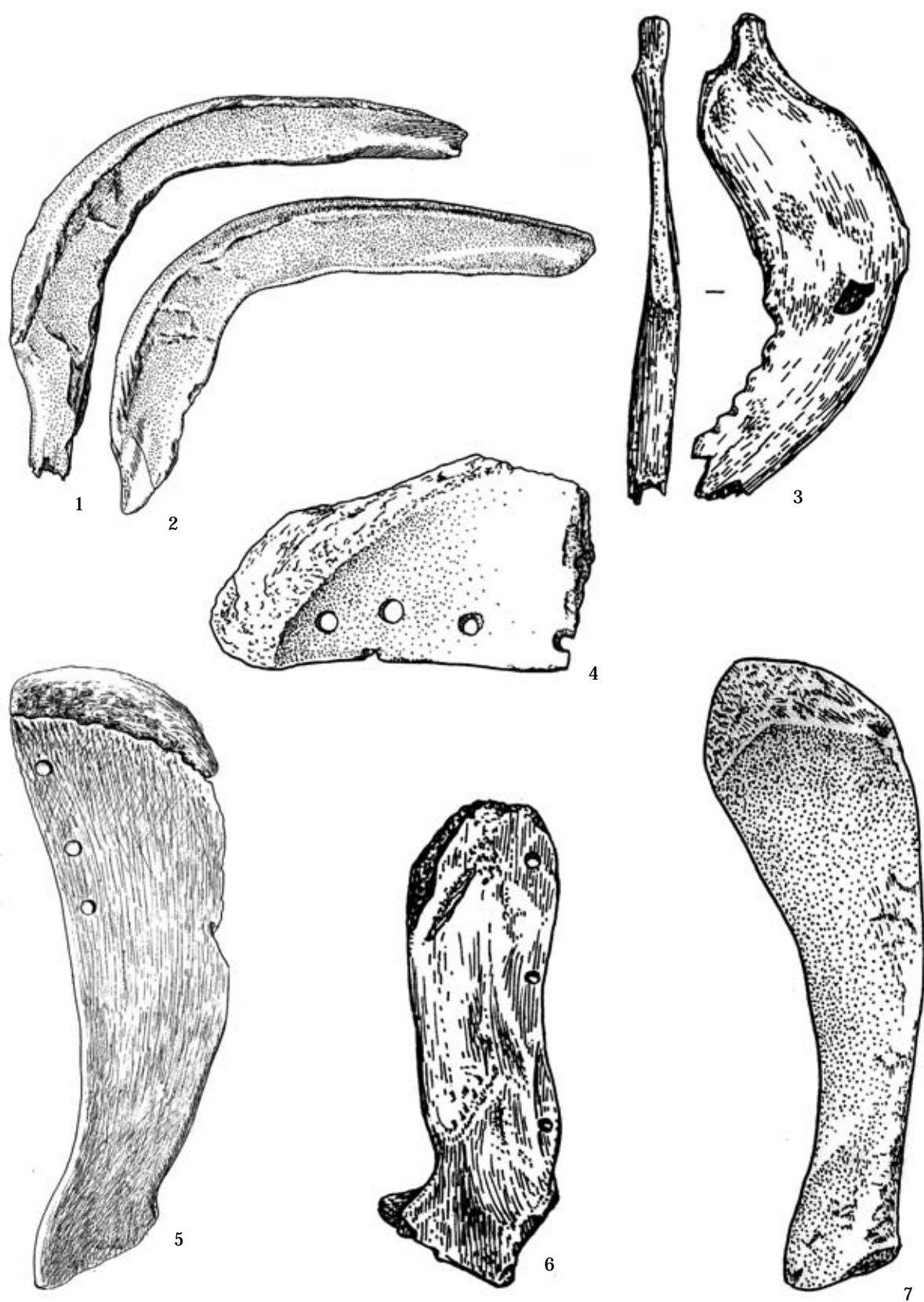

Fig. 6. 1-7 - Seceri-„tupik” (1-4, 6, 7 - Ghindești; 5 - Costești). (1, 2, 7 - după Мелюкова 1958; 3, 4, 6 - după Мелюкова 1957; 5 - după Дергачев 1976).

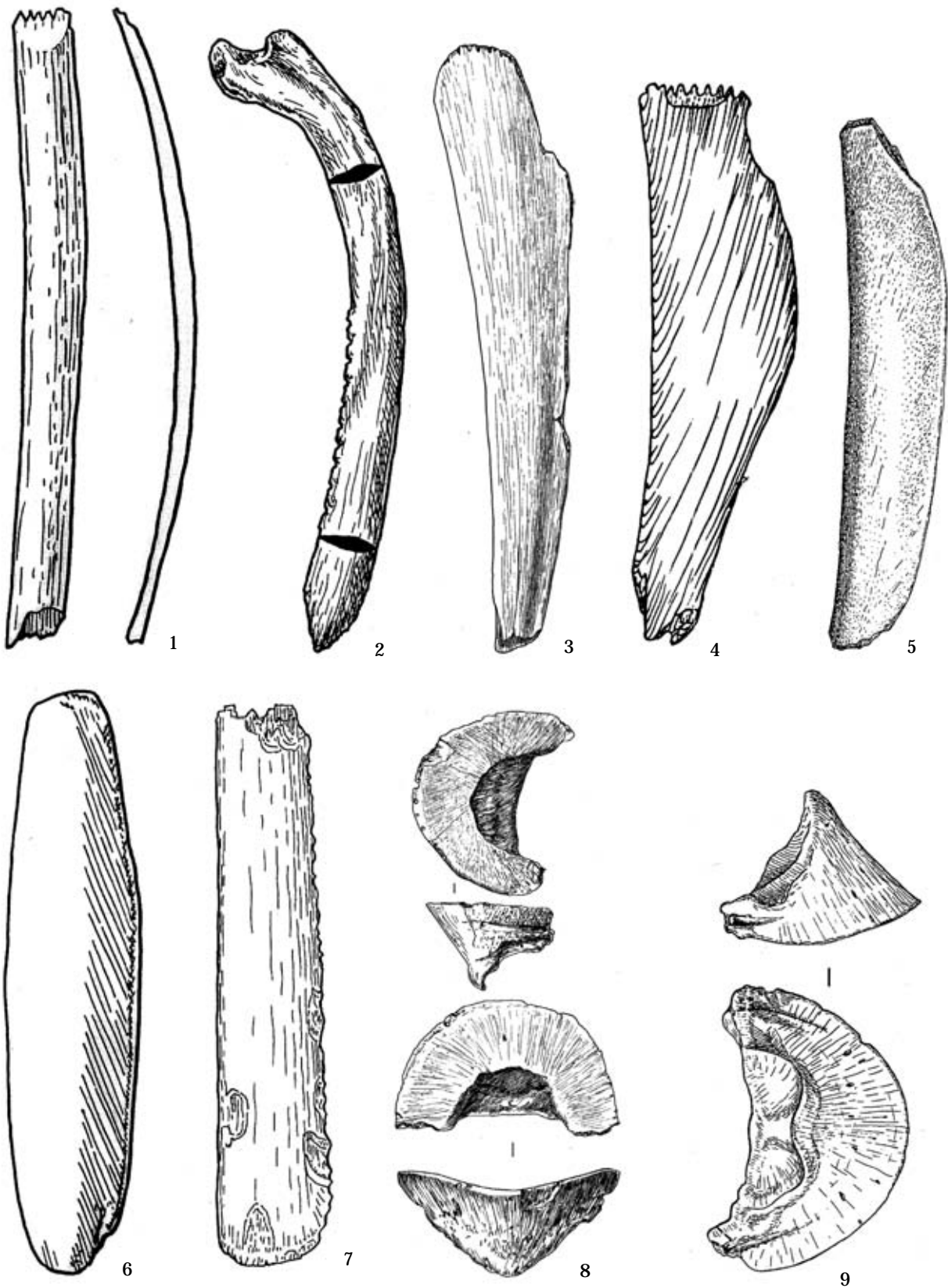

Fig. 7. 1-9 - Răzuitoare-șlefuitoare (1, 4 - Petrușeni; 2 - Cobâlnea; 3, 8 - Costești; 5, 7 - Odaia; 6 - Ghindești; 9 - Odaia. (1, 4 - după Левицкий 1985; 2 - după Левицкий 1988; 5 - după Sava, Kaiser 2006; 6 - după Мелюкова 1957; 7, 9 - după Sava, Kaiser 2004).

Pandative – 1 (fig. 9/4)
 Piese din os cu utilitate incertă – 6
 Astragale – 2
 Corn de cerb – 1
 Corn de bovină – 2 (fig. 10/2)
 Cenușarul nr. 2
 Străpungătoare – 9
 Omoplați crestați – 10
 Patine – 2
 Vârfuri de săgeată – 1
 Cenușarul nr. 8
 Străpungătoare – 2
 Omoplați crestați – 4
 Răzuitoare/Șlefuitoare – 2
 Dălți – 4 (fig. 3/10-11)
 Seceri-„tupik” – 1
 „Patine” – 2
 Psalii – 1 (fig. 8/5)
 Oase cu utilitate incertă – 2
 Astragal – 1
Bibliografie: Левицкий 1985, 13-31; Sava 1992, 1-3; Levitski, Sava 1993, 125-155; Демченко 1986, 38; Sava 1998, 272.
 Cercetare de suprafață
 Omoplați crestați – 5
 Piese din os cu utilitate incertă – 1
Bibliografie: Sava 1992, 1-3.

16. Bulboaca, r-nul Briceni

Așezare multistratigrafică. Culturile: Noua, Poienești-Lucașeuca, Sântana de Mureș-Černjahov. Cercetări arheologice (1985 – 200m²)
 Străpungătoare – 1
 Lustruitoare – 2
 Mânere/tub – 1
 Piese din os cu utilitate incertă – 1
 Corn de bovină cu urme de prelucrare – 2
Bibliografie: Борзияк 1986, 31-34; Борзияк, Кашуба 1990, 49-107.

17. or. Căușeni

Așezare multistratigrafică. Culturile Sabatinovka, Sântana de Mureș-Černjahov. Cercetări arheologice (1985 – 260 m²)
 Străpungătoare – 1
 Răzuitoare/Șlefuitoare – 5
 Nasturi – 1
Bibliografie: Левинский 1986, 1-40; Агульников, Левинский 1990, 73-81.

18. Fetești, r-nul Edineț

Așezare Noua. Cercetări arheologice (1985 – 144 m²)

Cenușarul nr. 1
 Omoplați crestați – 3
 „Patine” – 1
 Fusaiole – 1
 Vârfuri de săgeată – 1
 Nasturi – 1
 Piese din os cu utilitate incertă – 3
 Cercetare de suprafață
 Omoplați crestați – 1
 „Patine” – 1
Bibliografie: Ларина 1986, 2-11.

19. Cobâlnea, r-nul Șoldănești

Așezare Noua. Cercetări arheologice (1986 – 200 m²; 1987 – 408 m²)
Cenușarul nr. 1
 Străpungătoare – 1 (fig. 2/11, 17)
 Omoplați crestați – 1
 Răzuitoare/Șlefuitoare – 1
 Lustruitoare – 1
 Psalii – 1 (fig. 8/3)
 Colți de mistreț – 1
 Scoici – 1
 Corn de bovină – 1
 Corn de cerb – 1
 Cenușarul nr. 4
 Străpungătoare – 3
 Omoplați crestați – 7 (fig. 5/7)
 „Patine” – 7 (fig. 4/5)
 Răzuitoare/Șlefuitoare – 2 (fig. 7/2)
 Fusaiole – 2 (fig. 8/9)
 Ace – 2
 Psalii – 1 (fig. 8/4)
 Oase perforate – 1
 Ștaște – 1
 Piese cu utilitate incertă – 1
 Corn de cerb – 8 (fig. 10/3-5)
Bibliografie: Левицкий 1987, 1-23; Демченко, Левицкий 1992, 120-132; Levitskii, Sava 1993, 125-155; Sava 1998, 272.

20. Pererâta, r-nul Briceni

Necropolă plană multistratigrafică. Culturile: Jamnaja, Sarmatii, Nomazii târzii, Amforelor sferice, Noua. Cercetări arheologice (1987)
 Disc incizat – 1 (fig. 9/6)
Bibliografie: Яровой, Курчатов 1988, 13, рис. 8/6; Sava 2002a, fig. 36/3.

21. Mereni, r-nul Anenii Noi

Așezare multistratigrafică. Culturile: Neolit, Sabatinovka, Getică, Sântana de Mureș-Černjahov,

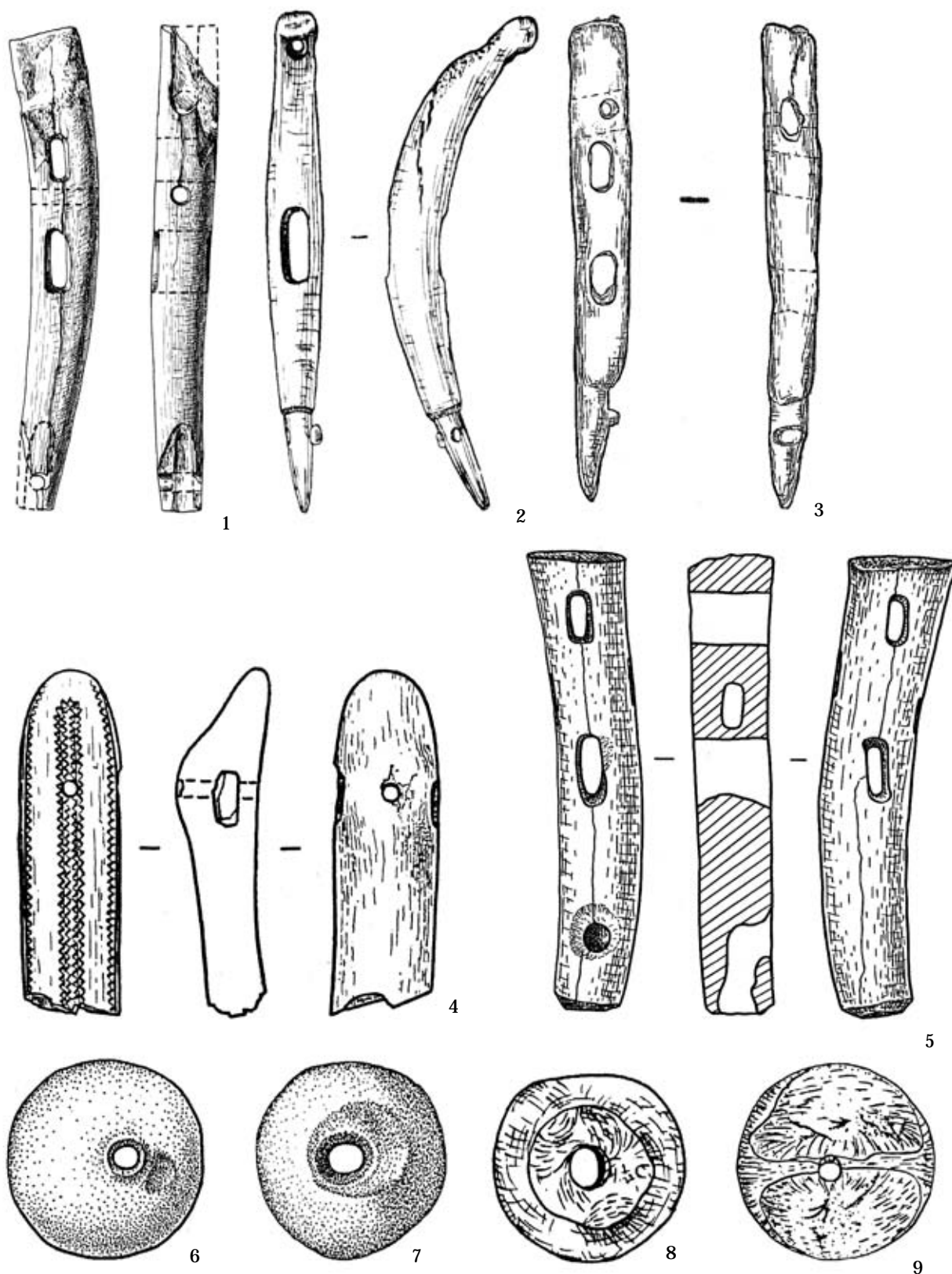

Fig. 8. 1-5 - Psalii (1 - Grigoreuca; 2 - Cucoara; 3, 4 - Cobâlnea; 5 - Petrușeni); 6-9 - fusai (6, 7 - Odaia; 8 - Petrușeni; 9 - Cobâlnea. (2 - după Бейлекчи 1974; 3, 4, 9 - după Левицкий 1988; 5 - după Sava 1998; 6 - după Sava, Kaiser 2004; 7 - după Sava, Kaiser 2006; 8 - după Левицкий 1985).

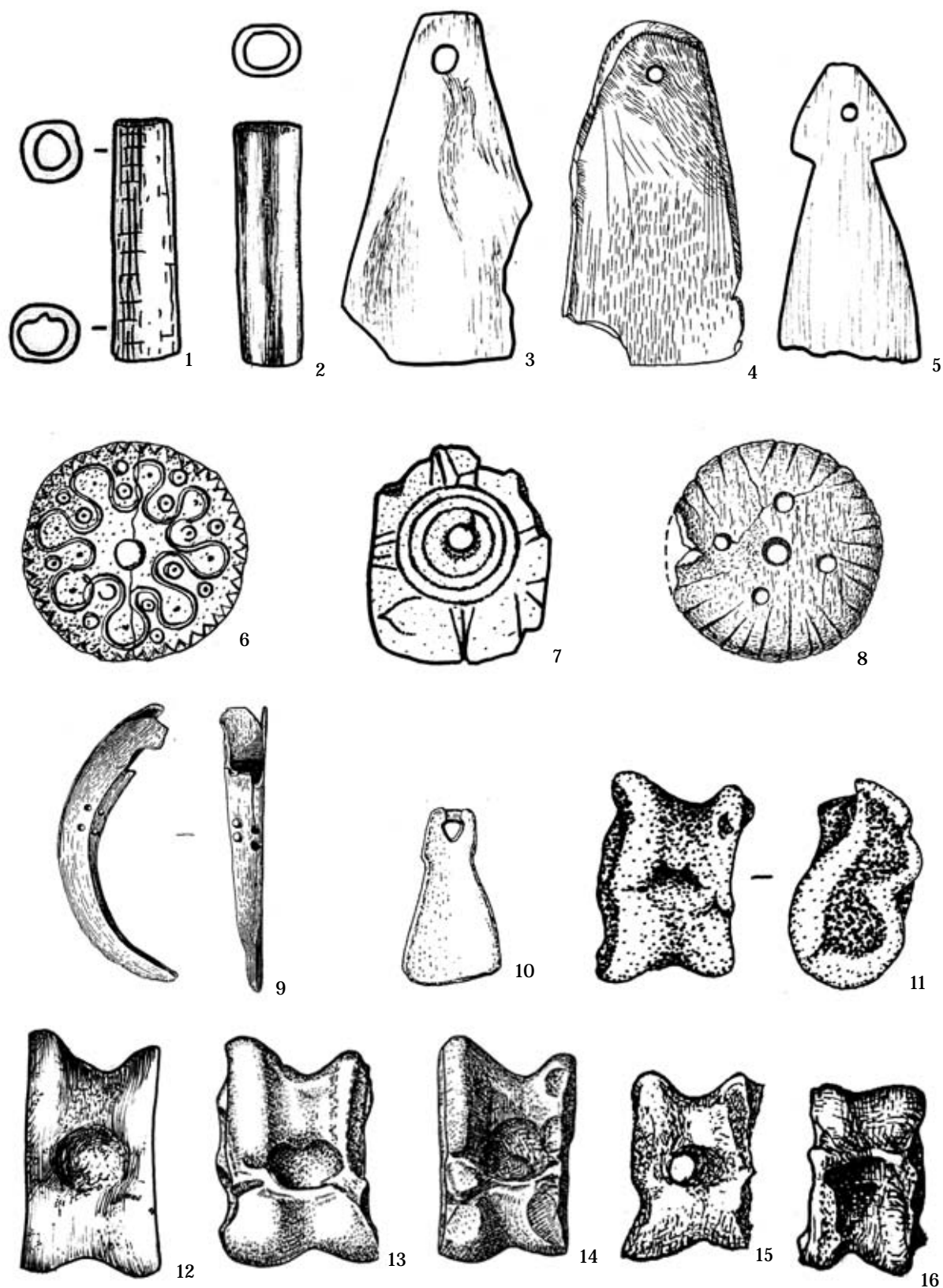

Fig. 9. 1, 2 - Mânere/tuburi (1 - Petrușeni; 2 - Slobozia-Șireuți); 3-5, 9, 10 - pandantive (3 - Ghindești; 4 - Petrușeni; 5 - Slobozia-Șireuți; 9 - Ghindești; 10 - Odaia); 6-8 - butoni (6 - Pererâta; 7 - Slobozia-Șireuți; 8 - Crasnoe); 11-15 - astragale (11 - Frunze; 12 - Mereni; 13, 14 - Odaia; 15 - Calfa). (1, 4 - după Левицкий 1985; 6 - după Яровой, Курчатov 1988; 8 - după Серова, Яровой 1987; 9 - după Мелюкова 1957; 10, 14 - după Sava, Kaiser 2006; 11 - după Sava, Agulnicov 2003; 13 - după Sava, Kaiser 2004; 15 - după Чеботаренко 1963).

Moldovenească târzie. Cercetări arheologice (1986 – 1040 m²; 1987 – 1040 m²)

Psalii – 1

Astragale – 2 (fig. 9/12)

Bibliografie: Постикэ 1987; Дергачев, Постикэ, Савва 1988, 55-108; Левицкий, Савва 1991, 53-56; Sava 1994, 141-158; Sava 2002b, 73-81.

22. Pohorniceni („Petruha”), r-nul Orhei

Așezare multistratigrafică. Culturile: Cucuteni-Tripolie, Ceramicii ornamentate cu multe brâie, Noua, Basarabi-Șoldănești, Getică, Poienești-Lucașeuca, Sântana de Mureș-Černjahov, Medievală timpurie, Balcano-Danubiană, Moldovenească. Cercetări arheologice (1988 – 860 m²)

Străpungătoare – 4

Omoplați crestați – 1

Corn de cerb – 1

Corn de bovină – 1

Bibliografie: Postică, Cavruc 1989, 2-47.

23. Frunze, r-nul Grigoriopol

Necropolă tumulară multistratigrafică. Culturile: Jamnaja, Ceramicii ornamentate cu multe brâie, Sabatinovka. Cercetări arheologice (1989)

Străpungătoare – 49 (fig. 3/1-9)

Astragale – 10 (fig. 9/11)

Bibliografie: Савва, Ключко 1990, 30, рис. 27-28; Sava, Agulnicov 2003, 113-138.

24. Târnauca, r-nul Slobozia

Așezare multistratigrafică. Culturile: Ceramicii cu multe brâie, Sabatinovka. Cercetări arheologice (1989 – 204 m²)

Colț de mistreț – 1

Bibliografie: Савва, Ключко 1990, 58-67, рис. 52.

25. Chirileni, r-nul Ungheni

Necropolă plană. Cultura Noua. Cercetări arheologice (1990)

Astragal – 1

Bibliografie: Klociko, Sava 1997; Sava 2002a, fig. 23/4.

26. Odaia/Miciurin, r-nul Drochia

Așezare multistratigrafică. Culturile Cucuteni-Tripolie, Noua, Antică târzie, Medievală. Cercetări arheologice (2003 – 320 m², 2005 – 144 m², 2006 – 396 m², 2007 – 320 m²; 2008 – 288 m²)

Cenușarul nr. 1

Străpungătoare – 21 (fig. 2/13-14, 18)

Omoplați crestați – 1

„Patine” – 8

Răzuitoare/Șlefuitoare – 1 (fig. 7/9)

Fusaiole – 3 (fig. 8/6)

Vârfuri de săgeată – 2 (fig. 2/6)

Dălți – 3 (fig. 3/13)

Săpăligi – 1

Ștaște – 1

Oase denticulate – 1

Oase perforate – 1

Piese din os cu utilitate incertă – 10

Astragale – 5 (fig. 9/15)

Cenușarul nr. 17

Străpungătoare – 17 (fig. 2/15)

Omoplați crestați – 5

Răzuitoare/Șlefuitoare – 11 (fig. 7/5)

„Patine” – 3 (fig. 4/3)

Fusaiole – 1 (fig. 8/7)

Dălți – 1 (fig. 3/12)

Pendantive – 1 (fig. 9/10)

Vârf de săgeată – 1 (fig. 2/8)

Oase perforate – 2

Oase denticulate – 1

Piese din os cu utilitate incertă – 29

Astragale – 8 (fig. 9/14)

Cenușarul nr. 16

Străpungătoare – 10 (fig. 2/16)

Răzuitoare/Șlefuitoare – 5

Ace – 1 (fig. 2/23)

Piese din os cu utilitate incertă – 4

Astragale – 3 (fig. 9/13)

Cenușarul nr. 21

Străpungătoare – 10

Omoplați crestați – 7

Lustruitoare – 1

„Patine” – 5

Vârfuri de săgeată – 2

Dălți – 3

Oase perforate – 1

Oase denticulate – 3

Piese din os cu utilitate incertă – 6

Astragale – 10

Corn de bovină cu urme de prelucrare – 1

Corn de cerb – 1

Cenușarul nr. 21

Străpungătoare – 2

Omoplați crestați – 2

Vârfuri de săgeată – 3

Oase cu orificiu – 1

Oase denticulate – 1⁸

⁸Statistica pieselor din os din așezarea Odaia/Miciurin (2008) a fost făcută în baza colecției din fondurile MNAIM.

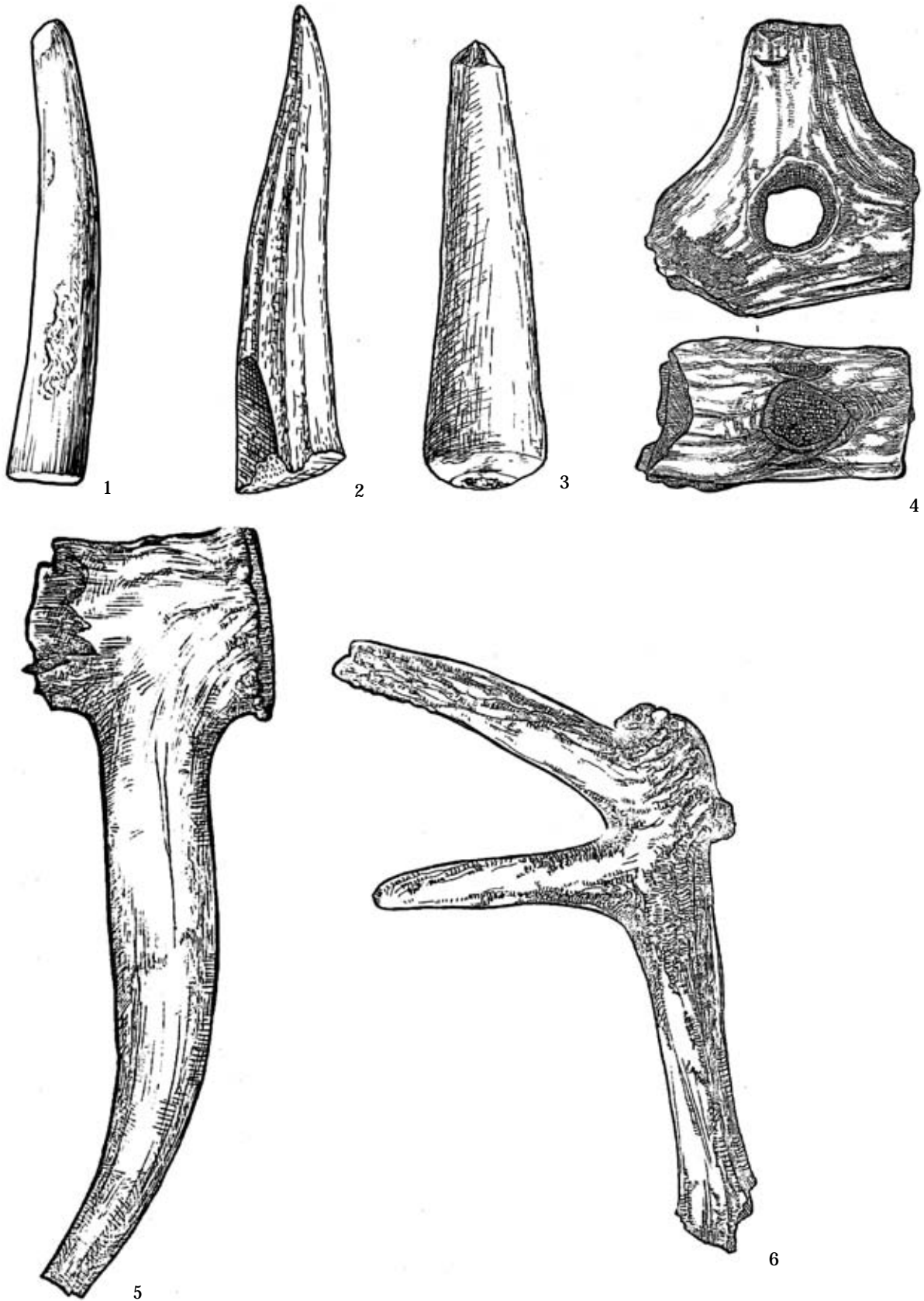

Fig. 10. 1, 2 - Coarne de bovină (1 - Mereni; 2 - Petrușeni); 3-6 - coarne de cerb (3 - Costești; 4-6 – Cobâlnea).
(2 - Левицкий 1985; 4-6 - după Левицкий 1988).

Bibliografie: Sava, Kaiser 2004, 2-21; Kaiser, Sava 2004, 40-49; Sava, Kaiser 2006, 3-43; Sava, Kaiser 2007, 2-20; Sava 2008, 2-25.

Descoperiri întâmplătoare:

27. Cotiujeni, r-nul Briceni

Așezare multistratigrafică. Culturile: Noua, Sântana de Mureș-Černjahov. (1956)

Omoplat crestat – 1

Piese din os cu utilitate incertă – 2

Bibliografie: Романовская, 1961, 274-276; Дергачев 1973, 64.

28. Grigoreuca, r-nul Sângerei

Așezare multistratigrafică. Cuturile: Noua, Sântana de Mureș-Černjahov. (1956)

Psalie – 1

Bibliografie: Bicbaev 1993, 33; Sava 1998, 278, Abb. 6/1.

29. Negureni, r-nul Telenești

Așezare Noua. (1957)

Străpungătoare – 1

Pieptene – 1

Bibliografie: Мелюкова 1957.

30. or. Nisporeni

Așezare Sabatinovka. (1967)

Omoplați crestați – 5 (fig. 5/2, 5)

Corn de cerb – 1

Bibliografie: Дергачев 1973, 91-92.

31. Gura Galbenei, r-nul Cimișlia

Așezare Sabatinovka. (1968)

Străpungătoare – 2

Corn de cerb – 1

Bibliografie: Дергачев 1973, 100.

32. Lazo, r-nul Drochia

Așezare multistratigrafică. Culturile: Noua, Sântana de Mureș-Černjahov. (1974)

Omoplați crestați – 2

Bibliografie: Bicbaev 1993, 59-60.

33. Drăgănești, r-nul Sângerei

Așezare Noua. (1975)

Omoplați crestați – 1

Bibliografie: Bicbaev 1993, 42-43.

34. Cuconeștii Vechi, r-nul Edineț⁹

Așezare Noua. (1975)

Dălți – 1

Omoplați crestați – 3

„Patine” – 1

35. Corjeuți, r-nul Briceni

Așezare multistratigrafică. Culturile: Cucuteni-Tripolie, Noua. (1991)

Omoplați crestați – 1

Bibliografie: Gukin 1993, 7.

36. Țarigrad, r-nul Drochia

Așezare Noua. (1994)

Oase cu urme de prelucrare – 1

Bibliografie: Bodean 2003, 104.

37. Seliște, r-nul Orhei

Așezare Noua. (1968)

Omoplați crestați – 1

Bibliografie: Дергачев 1973, 8.

Bibliografie

Andrițoiu, Vasiliev 1992: I. Andrițoiu, V. Vasiliev, Câteva considerații privind cultura Noua în Transilvania. Apulum XXVII-XXX, 1992, 121-146.

Bălășescu, Dietch 2009: A. Bălășescu, L. Dietch, Observații privind utilizarea omoplaților crestați din cultura Noua, pe baza materialului de la Rotbav, jud. Brașov. Analele Banatului XVII, 2009, 33-46.

Beldiman 2001: C. Beldiman, Tehnologia și regnul animal în preistorie: istoricul cercetărilor asupra industriei materiilor dure animale și evoluția concepțiilor metodologice. AUCDC 4, 2001, 25-64.

Beldiman 2002a: C. Beldiman, Industria materiilor dure în așezarea aparținând culturii Noua: privire generală. În: A XXXVI-a Sesiune Anuală privind rezultatele cercetărilor din 2001 (Timișoara 2002), 249-345.

Beldiman 2002b: C. Beldiman, Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea culturii Noua de la Zoltan/ jud. Covasna. Angustia 7, 2002, 115-152.

Beldiman 2007: C. Beldiman, Studiul industriei preistorice a materiilor dure animale: istoricul cercetărilor, evoluția concepțiilor metodologice, probleme actuale. Buletinul Muzeului Teohari-Antonescu, 10, anul XIII, 2007, 93-146.

⁹ Statistica pieselor din așezarea Cuconeștii Vechi (1975) a fost făcută în baza colecției din fondurile MNAIM.

- Bodean 2003:** S. Bodean, Contribuții la repertoriul arheologic al Republicii Moldova. *Tyragetia XII*, 2003, 97-105.
- Boroffka 1998:** N. Boroffka, Bronze und früheisenzeitliche Geweihtrensenknebel aus Rumänien und ihre Beziehungen. *Eurasia Antiqua* 4, 1998, 81-135.
- Cavruc 1993:** V. Cavruc, With reference to formation of Noua culture. *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos X*, 1993.
- Dascălu 2007:** L. Dascălu, Bronzul mijlociu și târziu în Câmpia Moldovei (Iași 2007).
- Dragomir 1959:** I. Dragomir, Săpăturile arheologice de la Cavadinești. *MCA VI*, 1959, 454-467.
- Dragomir 1980:** I. Dragomir, Contribuții arheologice și etnografice referitoare la procesul de formare a așezărilor de tip cenușar-„zolniki”. *Danubius* 10, 1980, 1-58.
- El Susi 2002:** G. El Susi, Cercetări arheozoologice și etnografice în așezarea din epoca bronzului (cultura Noua) de la Zoltan (jud. Covasna). *Augustia* 7, 2002, 153-174.
- Florescu 1964:** A.C. Florescu, Contribuții la cunoașterea culturii Noua. *ArhMold* 2-3, 1964, 143-216.
- Florescu 1991:** A.C. Florescu, Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole. *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos IX*, Biblioteca Thracologică I (Călărași 1991).
- Florescu, Căpitanu 1968:** M. Florescu, V. Căpitanu, Câteva observații privitoare la sfârșitul epocii bronzului în lumina ultimelor cercetări arheologice efectuate de Muzeul de Istorie din Bacău. *Carpica I*, 1968, 35-47.
- Florescu, Florescu 1990:** M. Florescu, A. Florescu, Unele observații cu privire la geneza culturii Noua în zonele de curbură a Carpaților Răsăriteni. *ArhMold XIII*, 1990, 49-102.
- Gimbutas 1965:** M. Gimbutas, *The Bronze Age cultures in central and eastern Europe (Paris-The Hague-London 1965)*.
- Kaiser, Sava 2004:** E. Kaiser, E. Sava, Investigații de șantier în așezarea culturii Noua de la „Odaia”. In: *Cercetări arheologice în Republica Moldova (2002-2004) (Chișinău 2004)*, 40-49.
- Levitskii, Sava 1993:** O.G. Levitskii, E.N. Sava, Nouvelles recherches des établissements de la culture Noua dans la zone comprise entre le Prout et le Nistru. *Culture et Civilisation au Bas Danube X*, 1993, 125-155.
- Leahu 1963:** V. Leahu, Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în 1960 la Cățelu Nou. *CAB I*, 1963, 34-43.
- Morintz 1977:** S. Morintz, Câteva considerații cu privire la complexul cultural Sabatinovka- Coslogeni-Noua. *Peuce VI*, 1977, 23-29.
- Petrescu-Dîmbovița 1953:** M. Petrescu-Dîmbovița, Contribuții la cunoașterea sfârșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova. *SCIVA* 4, 2-3, 1953, 443-487.
- Rotaru, Gheorghe 1996:** M. Rotaru, Gh. Gheorghe, Unelte de os din așezarea Noua situată în partea de S-E a jud. Vaslui. *Acta Musei Tutovensensis*, 1996, 129-147.
- Sava 1994:** E. Sava, Epoca bronzului, perioada mijlocie și târzie (sec. XVII-XII i.e.n.). *Thraco-Dacica XV*, 1994, 141-152.
- Sava 1998:** E. Sava, Die Rolle der „ostlichen” und „westlichen” Elemente bei der Genese des Kulturkomplexes Noua-Sabatinovka. In: *Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe (München 1998)*.
- Sava 1992:** E. Sava, Șantierul arheologic Petrușeni „La Cigoreanu” – așezarea culturii Noua (Raport științific) (Chișinău 1992). *Arhiva MNAIM*, inv. nr. 337.
- Sava 2002a:** E. Sava, Die Bestattungen der Noua-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung spätbronzezeitlicher Bestattungsriten zwischen Dnestr und Westkarpaten (Kiel 2002).
- Sava 2002b:** E. Sava, Materiale din epoca bronzului târziu din așezarea Mereni. *ArhMold XXV*, 2002.
- Sava 2008:** E. Sava, Cercetări arheologice în așezarea culturii Noua de la Odaia/Miciurin în anul 2007 (Raport științific) (Chișinău 2008). *Arhiva MNAIM*, inv. nr. 435.
- Sava, Agulnikov 2003:** E. Sava, S. Agulnicov, Contribuții noi la definirea ritului funerar în cultura Sabatinovka. In: *Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic (Chișinău 2003)*.
- Sava, Kaiser 2004:** E. Sava, E. Kaiser, Cercetări arheologice în așezarea culturii Noua de la Odaia/Miciurin în anul 2003 (Raport științific) (Chișinău 2004). *Arhiva MNAIM*, inv. nr. 427.
- Sava, Kaiser 2006:** E. Sava, E. Kaiser, Cercetări arheologice în așezarea culturii Noua de la Odaia/Miciurin în anul 2005 (Raport științific) (Chișinău 2006). *Arhiva MNAIM*, inv. nr. 481.
- Sava, Kaiser 2007:** E. Sava, E. Kaiser, Cercetări arheologice în așezarea culturii Noua de la Odaia/Miciurin în anul 2006 (Raport științific) (Chișinău 2007). *Arhiva MNAIM*, inv. nr. 483.
- Sava, Levițki 1995:** E. Sava, O. Levițki, Așezarea culturii Noua Petrușeni „La Cigoreanu” (investigații de șantier din anul 1991). In: *CAANT, I (București 1995)*, 157-188.
- Агульников, Левинский 1990:** С.М. Агульников, А.Н. Левинский, Исследования на поселении у г. Кэушень. В сб.: АИМ в 1985 году (Кишинев 1990), 73-89.

- Агульников, Поповичь 2009:** С.М. Агульников, С.С. Поповичь, Курган эпохи ранней бронзы у села Григореука (р-н Сынжерей, Республика Молдова). В сб.: Материалы по археологии Северного Причерноморья, вып. 9 (Одесса 2009), 156-170.
- Березанская, Круцред, Телегин 1985:** С.С. Березанская, В.А. Круцред, Д.Я. Телегин, Археология Украинской ССР. Первобытная археология, том 1 (Киев 1985).
- Березанская и др. 1994:** С.С. Березанская, Е.В. Цвек, В.И. Клочко, С.Н. Ляшко, Косторезное производство в эпоху бронзы. В сб.: Ремесло эпохи энеолита-бронзы на Украине (Киев 1994), 152-166.
- Борзьяк, Коваленко 1986:** И.А. Борзьяк, С.И. Коваленко, Отчёт Днестровской экспедиции о полевых исследованиях в 1985 году (Кишинев 1986). Архив НМАИМ, №221.
- Борзияк, Кашуба 1990:** И.А. Борзияк, М.Т. Кашуба, Исследования на поселении у с. Бульбока. В сб.: АИМ в 1985 году (Кишинэу 1990), 49-107.
- Бейлекчи 1972:** В. С. Бейлекчи, Отчёт о раскопках поселения Кокора I в 1972 году (Кишинев 1972). Архив НМАИМ, №74.
- Бейлекчи 1974:** В.С. Бейлекчи, Исследования гумельницкого поселения у с. Кокора. В сб.: АИМ в 1972 году (Кишинев 1974), 51-57.
- Демченко 1986:** Т.И. Демченко, Исследование у с. Петрушаны. В сб.: АО (Москва 1986), 383.
- Демченко, Левицкий 1992:** Т.И. Демченко, О.Г. Левицкий, Исследование зольников культуры Ноуа у ст. Кобыльня, В сб.: АИМ в 1986 году (Кишинёв 1992), 120-132.
- Дергачев 1967:** В.А. Дергачев, Поселение бронзового века у с. Слободка Ширеуцы. В сб.: Далёкое прошлое Молдавии (Кишинёв 1969), 110-122.
- Дергачев 1973:** В.А. Дергачев, Памятники эпохи бронзы. АКМ, вып. 3 (Кишинев 1973).
- Дергачев 1976:** В.А. Дергачёв, Отчёт об археологических исследованиях припрутской экспедиции в 1975 году (Кишинев 1976). Архив НМАИМ, №101.
- Дергачев 1983:** В.А. Дергачёв, Отчёт о работе Северо-Молдавской археологической экспедиции в 1981 году (Кишинев 1983). Архив НМАИМ, №171.
- Дергачев 1986:** В.А. Дергачёв, Молдавия и соседние территории в эпоху бронзы (Кишинев 1986).
- Дергачев, Постикэ, Савва 1988:** В.А. Дергачев, Г.И. Постикэ, Е.Н. Савва, Отчёт о полевых исследованиях Пугаченской археологической экспедиции у сс. Мерень и Кирка Новоаненского р-на в 1987 году (Кишинев 1988). Архив НМАИМ, №275.
- Ларина 1986:** О. Ларина, Отчёт молдавской экспедиции о работе 1985 г. на поселениях Фетешты I и Фетешты II, с. Фетешты, Единецкий район (Кишинев 1986). Архив НМАИМ, №228.
- Левинский 1986:** А.Н. Левинский, Отчёт о полевых работах черняховского отряда Каушанской новостроечной археологической экспедиции по исследованию многослойного поселения Кэушень-племсовхоз у пгт. Кэушень, Кэушенского района в 1985 году (Кишинев, 1986). Архив НМАИМ, №229.
- Левицкий 1985:** О.Г. Левицкий, Отчёт о полевых исследованиях Фракийской новостроечной археологической экспедиции в 1984 г. (Кишинев 1985). Архив НМАИМ, №214.
- Левицкий 1987:** О.Г. Левицкий, Раскопки на поселении культуры Ноуа у с. Кобыльня в 1986-1987 г. (Кишинев 1987). Архив НМАИМ, №225.
- Левицкий, Савва 1991:** О.Г. Левицкий, Е.Н. Савва, Некоторые аспекты развития хозяйственных систем эпохи средней и поздней бронзы в Молдове. В сб.: Хозяйственные комплексы древних обществ Молдовы (Кишинэу 1991), 46-60.
- Мелюкова 1957:** А. Мелюкова, Отчёт о работе отряда скифской археологии Молдавской археологической экспедиции ИИМК и Молдавского филиала АН СССР в 1956 г. (Кишинев 1957). Архив НМАИМ, №380.
- Мелюкова 1958:** А. Мелюкова, Отчёт о работе отряда скифской археологии ИИМК и МФ АН СССР в 1957 г. (Кишинев 1958). Архив НМАИМ, №381.
- Мелюкова 1959:** А. Мелюкова, Отчёт о работе отряда скифской археологии Молдавской археологической экспедиции в 1958 г. (Кишинев 1959). Архив НМАИМ, №386.
- Мелюкова 1961:** А. Мелюкова, Культуры предскифского периода в лесостепной Молдавии. В сб.: МИА 96 (Москва 1961), 4-52.
- Никулицэ 1979:** И.Т. Никулицэ, Отчёт о полевых исследованиях на памятниках бронзового и раннежелезного веков у сёл Данчены и Суручены в 1978 (Кишинев 1979). Архив НМАИМ, №130.
- Никулицэ 1981:** И.Т. Никулицэ, Отчёт о результатах полевых исследований на археологических памятниках у с. Ханска в 1981 году (Кишинев 1981). Архив НМАИМ, №166.
- Попова 1975:** Т.А. Попова, Итоги работ Молдавской экспедиций в зоне Костештской ГЭС. В сб.: АО (Москва 1975), 450-451.

- Постикэ 1987:** Г.И. Постикэ, Отчёт о раскопках 1986 года на поселении Мерень II (Кишинев 1987). Архив НМАИМ, №254.
- Рафалович 1977:** И. Рафалович, Отчёт об полевых работах Данченской археологической экспедиций за 1974 г. (Кишинев 1977). Архив НМАИМ, №93.
- Рикман 1960:** А.Э. Рикман, Отчёт об археологических раскопках 1959 (Кишинев 1960). Архив НМАИМ, №395.
- Романовская 1961:** М.В. Романовская, Поселение у с. Котюжень (по данным археологической разведки). СА 1, 1961, 274-276.
- Савва, Дергачёв 1985:** Раскопки комаровских поселений у с. Котяла. В сб.: АИМ (Кишинев 1985).
- Савва, Ключко 1990:** Е.Н. Савва, Е.О. Ключко, Отчёт о полевых исследованиях Слободзейской новостроечной археологической экспедиции в 1989 году (сс. Уютное, Фрунзе, Терновка) (Кишинев 1990). Архив НМАИМ, №295.
- Савва, Левицкий 1991:** Е. Савва, О. Левицкий, Некоторые аспекты развития хозяйственных систем эпохи средней и поздней бронзы. В сб.: Хозяйственные комплексы древних обществ Молдовы (Кишинев 1991).
- Семенов, Коробкова 1983:** С.А. Семенов, Г.Ф. Коробкова, Технология древнейших производств (Ленинград 1983).
- Серова, Яровой 1987:** Н.Л. Серова, Е.В. Яровой, Григориопольские курганы (Кишинев 1987).
- Смирнова 1970:** Г.И. Смирнова, Псалии типа Бориаш в культуре Ноуа. В сб.: КСИА, вып. 23 (Москва 1970).
- Щербакова и др. 1984:** Т.А. Щербакова, И.В. Манзура, Е.Н. Савва, С.И. Агульников, Отчёт о полевых исследованиях Буджакской новостроечной археологической экспедиции в 1982 году (Кишинев 1984). Архив НМАИМ, №190.
- Чеботаренко 1963:** Г.Ф. Чеботаренко, Городище Калфа. Отчёт о раскопках 1962 г. (Кишинев 1963). Архив НМАИМ, №405.
- Яровой, Курчатова 1988:** Е.В. Яровой, С.И. Курчатова, Отчёт о полевых исследованиях Бричанского отряда новостроечной археологической экспедиции в 1987 году (Кишинев 1988). Архив НМАИМ, №272.

Manufacture of items of hard materials of animal origin during the Late Bronze Age (the Noua-Sabatinovka cultural complex)

Abstract

This article presents the categories of bone and horn objects with the reasoning of their purpose and technique of manufacture. Numerous bone articles found in the settlements and burials of the Noua-Sabatinovka cultural complex indicate the high development of techniques of manufacture of bone tools. From 1956 to 2008 in the course archaeological excavations and prospecting in the territory of the Republic of Moldova there were discovered 620 bone items (awls, scrapers, polishers etc.), 28 horn items (17 made of antler and 11 of cattle horn), 3 wild boar's tusks, and two shells of mollusks.

List of illustrations:

Fig. 1. Map of discoveries of bone items.

Fig. 2. 1-9 - Arrow-heads (1-6 - Ghindești; 7, 8 - Odaia; 9 - Slobozia-Șireuți); 10-18 - awls (10 - Ghindești; 11 - Cobâlnea; 12 - Petrușeni; 13-18 - Odaia); 19-26 - needles (19, 24, 25 - Ghindești; 20, 21 - Slobozia-Șireuți; 22, 26 - Cobâlnea; 23 - Odaia) (1-6, 10, 19 - after Мелюкова 1957; 7, 13, 14, 18 - after Sava, Kaiser 2004; 8, 15 - after Sava, Kaiser 2006; 11, 17, 22, 26 - after Левицкий 1988; 12 - Левицкий 1985; 16, 23 - Sava, Kaiser 2007; 24, 25 - Мелюкова 1958).

Fig. 3. 1-9 - Awls with incrustations (Frunze); 10-13 - chisels (10, 11 - Petrușeni; 12, 13 - Odaia) (1-9 - after Sava, Agulnikov 2003; 10, 11 - after Sava 1992; 12 - after Sava, Kaiser 2006; 13 - after Sava, Kaiser 2004).

Fig. 4. 1-5 - „Skates” (1 - Costești; 2 - Slobodca-Șireuți; 3 - Odaia; 4 - Ghindești; 5 - Cobâlnea) (1 - after Дергачёв 1976; 3 - after Sava, Kaiser 2006; 4 - after Мелюкова 1958).

Fig. 5. 1-8 - Indented tools made of blade bones (1 - Slobozia-Șireuți; 2, 5 - Nisporeni; 3, 6 - Costești; 4 - Cotiujeni; 7 - Cobâlnea; 8 - Petrușeni) (7 - after Левицкий 1988; 8 - after Левицкий 1985).

Fig. 6. 1-7 - Sickles-„tupiks” (1-4, 6, 7 - Ghindești; 5 - Costești) (1, 2, 7 - after Мелюкова 1958; 3, 4, 6 - after Мелюкова 1957; 5 - after Дергачёв 1976).

Fig. 7. 1-9 - Scrapers-polishers (1, 4 - Petrușeni; 2 - Cobâlnea; 3, 8 - Costești; 5, 7 - Odaia; 6 - Ghindești; 9 - Odaia) (1, 4 - after Левицкий 1985; 2 - after Левицкий 1988; 5 - after Sava, Kaiser 2006; 6 - after Мелюкова 1957; 7, 9 - after Sava, Kaiser 2004).

Fig. 8. 1-5 - Elements of horse harness (1 - Grigoreuca; 2 - Cucoara; 3, 4 - Cobâlnea; 5 - Petrușeni); 6-9 - spindle whorls (6, 7 - Odaia; 8 - Petrușeni; 9 - Cobâlnea) (2 - after Бейлекчи 1974; 3, 4, 9 - after Левицкий 1988; 5 - after Sava 1998; 6 - after Sava, Kaiser 2004; 7 - after Sava, Kaiser 2006; 8 - after Левицкий 1985).

Fig. 9. 1, 2 - Handles/tubes (1 - Petrușeni; 2 - Slobozia-Șireuți); 3-5, 9, 10 - pendants (3 - Ghindești; 4 - Petrușeni; 5 - Slobozia-Șireuți; 9 - Ghindești; 10 - Odaia); 6-8 - buttons (6 - Pererâta; 7 - Slobozia-Șireuți; 8 - Crasnoe); 11-15 - dice of lamb ankles (11 - Frunze; 12 - Mereni; 13, 14 - Odaia; 15 - Calfa) (1, 4 - after Левицкий 1985; 6 - after Яровой, Курчатов 1988; 8 - after Серова, Яровой 1987; 9 - after Мелюкова 1957; 10, 14 - after Sava, Kaiser 2006; 11 - after Sava, Agulnicov 2003; 13 - after Sava, Kaiser 2004; 15 - after Чеботаренко 1963).

Fig. 10. 1, 2 - Bull horns (1 - Mereni; 2 - Petrușeni); 3-6 - antlers (3 - Costești; 4-6 - Cobâlnea). (2 - after Левицкий 1985; 4-6 - after Левицкий 1988).

Изготовление предметов из костей животных в период эпохи поздней бронзы (культурный комплекс Ноуа-Сабатиновка)

Резюме

В статье представлены категории изделий из кости и рога с аргументацией их предназначения и техники изготовления. Многочисленные костяные изделия, найденные на поселениях и погребениях культурного комплекса Ноуа-Сабатиновка, указывают на развитую технику изготовления предметов из твердых материалов. С 1956 по 2008 год на территории Республики Молдова в ходе археологических раскопок и разведок было обнаружено 620 костяных изделий (проколки, скребки, ложила и т.п.), 28 изделий из рога (17 из рога оленя и 11 из рога крупного рогатого скота), а также три клыка кабана и две раковины моллюсков.

Список иллюстраций:

Рис. 1. Карта находок костяных изделий.

Рис. 2. 1-9 - Наконечники стрел (1-6 - Гиндешть; 7, 8 - Одая; 9 - Слобозия-Ширеуць); 10-18 - проколки (10 - Гиндешть; 11 - Кобыля; 12 - Петрушень; 13-18 - Одая); 19-26 - иглы (19, 24, 25 - Гиндешть; 20, 21 - Слобозия-Ширеуць; 22, 26 - Кобыля; 23 - Одая) (1-6, 10, 19 - по Мелюкова 1957; 7, 13, 14, 18 - по Sava, Kaiser 2004; 8, 15 - по Sava, Kaiser 2006; 11, 17, 22, 26 - по Левицкий 1988; 12 - по Левицкий 1985; 16, 23 - по Sava, Kaiser 2007; 24, 25 - по Мелюкова 1958).

Рис. 3. 1-9 - Проколки с инкрустациями (Фрунзе); 10-13 - долота (10, 11 - Петрушень; 12, 13 - Одая) (1-9 - по Sava, Agulnicov 2003; 10, 11 - по Sava 1992; 12 - по Sava, Kaiser 2006; 13 - по Sava, Kaiser 2004).

Рис. 4. 1-5 - „Коньки” (1 - Костешть; 2 - Слободка-Ширеуць; 3 - Одая; 4 - Гиндешть; 5 - Кобыля (1 - по Дергачёв 1976; 3 - по Sava, Kaiser 2006; 4 - по Мелюкова 1958).

Рис. 5. 1-8 - Костяные «штампы» (1 - Слобозия-Ширеуць; 2, 5 - Ниспорень; 3, 6 - Костешть; 4 - Котюжень; 7 - Кобыля; 8 - Петрушень (7 - по Левицкий 1988; 8 - по Левицкий 1985).

Рис. 6. 1-7 - Серпы-«тушик» (1-4, 6, 7 - Гиндешть; 5 - Костешть (1, 2, 7 - по Мелюкова 1958; 3, 4, 6 - по Мелюкова 1957; 5 - по Дергачёв 1976).

Рис. 7. 1-9 - Скребки-ложила (1, 4 - Петрушень; 2 - Кобыля; 3, 8 - Костешть; 5, 7 - Одая; 6 - Гиндешть; 9 - Одая (1, 4 - по Левицкий 1985; 2 - по Левицкий 1988; 5 - по Sava, Kaiser 2006; 6 - по Мелюкова 1957; 7, 9 - по Sava, Kaiser 2004).

Рис. 8. 1-5 - Псалии (1 - Григореука; 2 - Кукоара; 3, 4 - Кобыля; 5 - Петрушень); 6-9 - пряслица (6, 7 - Одая; 8 - Петрушень; 9 - Кобыля) (2 - по Бейлекчи 1974; 3, 4, 9 - по Левицкий 1988; 5 - по Sava 1998; 6 - по Sava, Kaiser 2004; 7 - по Sava, Kaiser 2006; 8 - по Левицкий 1985).

Рис. 9. 1, 2 - Рукоятки/трубки (1 - Петрушень; 2 - Слобозия-Ширеуць); 3-5, 9, 10 - подвески (3 - Гиндешть; 4 - Петрушень; 5 - Слобозия-Ширеуць; 9 - Гиндешть; 10 - Одая); 6-8 - пуговицы (6 - Перерыга; 7 - Слобозия-Ширеуць; 8 - Красное); 11-15 - игральные кости (11 - Фрунзе; 12 - Мерень; 13, 14 - Одая; 15 - Калфа) (1, 4 - по Левицкий 1985; 6 - по Яровой, Курчатов 1988; 8 - по Серова, Яровой 1987; 9 - по Мелюкова 1957; 10, 14 - по Sava, Kaiser 2006; 11 - по Sava, Agulnicov 2003; 13 - по Sava, Kaiser 2004; 15 - по Чеботаренко 1963).

Рис. 10. 1, 2 - Бычьи рога (1 - Мерень; 2 - Петрушень); 3-6 - олени рога (3 - Костешть; 4-6 - Кобыля) (2 - по Левицкий 1985; 4-6 - по Левицкий 1988).

31.03.2011

